

**DEMOKRASİ
DEĞİŞİM
ve
SENDİKALAR**

Av. Murat Özveri

**DEMOKRASİ
DEĞİŞİM
ve
SENDİKALAR**

Av. Murat Özveri

SUNUŞ

Bir toplumun olgunluğunu gösteren en önemli özelliklerinden birisi toplumu oluşturanların soru sorma alışkanlıklarının ulaştığı düzeydir.

Soru sorma, eleştirel yaklaşma alışkanlığının yerleşmediği toplumlar ise adeta mistik bir tembellik içersinde, büyükleri, kahramanları, dokunulmaz "kutsal devletleri", "kutsal Anayasaları" olmadan yaşayamamakta, bu nedenle de dedikodu, spekülasyon, belirsizlik, karamsarlık, yozlaşma, ifte standartlar, toplumsal yaşamın temel gıdaları olabilmektedir.

Böylesi toplumlarda bir Şey ya ak ya da karadır. Bugün ak olan bir bakarsınız brgn kara olmuştur. Bir tür tarihsel düşünememe hastalığına yakalanmışlık sözkonusudur.

Toplumda yerini alan her kurum varlığını, kendisini eleştirerek yenileyip sürdürme yerine, kutsallaştırıp, yücelterek gelişmelerden, yenilenmeden korkma eğilimi göstermektedir.

Bir başka anlatımla, "kimse yoğurdum ekşi dememek-

Selüloz-iş Dergisi zel Ekidir

Selüloz-iş Sendikası

Ankara Cad. İpek Apt. No: 87 Kat: 1-2-3
İzmit

Tel: 21 17 26-21 18 99-21 18 06

Yayına Hazırlayan: Dosya Yayıncılık

Őeyhbender Sok. No: 5 D. 10 Tnel-İstanbul
Tel: 243 66 15

Baskı: Rekor Ofset

Nisan 1993

te" direnmeyi, varlık nedeni olarak görmektedir.

Oysa, her yoğurt ekşiyebilmekte, yıpranmakta, eskimektedir.

Herşeyden önce, 12 Eylül 1980 askeri darbesi, ülkemizin toplumsal dokusunu deforme etmiş, deyim yerindeyse toplumsal gelişmeyi geriye döndürmeye çalışmıştır. Sendikalar son 12 yıldır bu bozuk deforme olmuş dokunun içerisinde yaşamaya çalışmaktadırlar. Bozukluklardan, deformasyondan etkilenmemeleri de düşünülemez.

Bugün, ne 12 Eylül öncesi koşullar ne de 12 Eylül'ün karanlık günleri vardır. Ancak, yasakların kirli izleri halen üzerimizdedir. Üstelik 10 yılda sorumluluklarımız artmış, sorunlarımız büyümüştür. En önemli sorumluluğumuz ise geleceğin kazanılmasıdır. Bugün ne haldeyiz, "yoğurdumuz ne kadar ekşidi" demeden geleceği kazanmak ise mümkün değildir.

Sendikal yaşamın bunalımda olduğu artık su götürmez bir gerçektir. Ne var ki, bu bunalım ülkemizin içinde bulunduğu koşullardan bağımsız değildir. Tek tek insanları, kurumları aşan bir bütünsellik göstermektedir.

Bu çalışma Selüloz-İş Sendikası eğitim seminerlerinde sendikaların içinde buldukları duruma ilişkin, tartışılan konuların toparlanmasıdır. Yeterli değildir, eksiklikler içerebilir. Katılmıyacak bölümleri olabilir. Ne var ki, küçük de olsa bir tartışma başlatabilirse amacına ulaşmış olacaktır.

SELÜLOZ-İŞ SENDİKASI GENEL YÖNETİM KURULU

GİRİŞ

Ülkemiz sendikacılık hareketi 1963 yılından beri en hızlı, en ciddi üye ve güç kaybı dönemini yaşamaktadır. Bu olumsuz gelişmeye sendika üyesi işçilerin de içinde yer aldığı oldukça geniş bir işçi kesiminin güvensizliği de eklenmekte, güç kaybı moral bir çöküntüye dönüşme riskini de içinde taşımaktadır.

Yaşanılan moral bozukluğunu, güvensizliği sendikacıların grev boylarında seminerlerde söyledikleri, sınıfın gücünü ön plana çıkaran, bu güce dayanarak muhataplarını tehdit eden söylemleri giderme bir yana daha da artırmakta, işçi sınıfına düzülen övgüler bizzat sınıfın kendisi tarafından tebessümle karşılanmaktadır.

Yaşanılan moral bozukluğunun, güvensizliğin elbetteki çok somut maddi temelleri vardır Her nedenin tek tek ortaya çıkartılarak tartışılması, başlayan yeni arayışların sürdürülmesi için, sendikaların içinde buldukları durumun ülke ve dünya gerçekleriyle birlikte bütünsel bir yaklaşımla gözden geçirilmesi bir gereklilik olmanın ötesinde bir zorunluluk haline gelmiştir.

Bir yandan işten çıkartmalar, hızla yaygınlaşan sendikasılaştırma, toplu işten çıkartmalar hızını kesmeden sürerken öte yandan ülkemizde sendikalı işçilerin "ayrıcılık bir sınıf oluşturdukları, yüksek ücretler aldıkları söylenebilmekte, işçilerin kamuoyu desteği yok edilmeye çalışılmaktadır.

Bu çabanın amacına bütünüyle ulaşmadığı da söylenebilir. Son Belediye-İş'in yürüttüğü çöp grevinde, kamuoyu tam da bu doğrultuda şartlandırılmıştır. İşsizliğin sömürsü yapılarak, asgari ücretle çalışmaya mahkum olan milyonların sefaletinin sorumlusu, sanki sendikalı işçiler gibi bir hava yaratılmıştır.

Kapitalist bir ekonomide, işsizlerden oluşan yedek sanayi ordusunun, örgütlü işçi sınıfının iş güvencelerini tehdit etmesi yeni ve yadırganan bir olay değildir. Ne var ki, İkinci Dünya Savaşı sonrası 'sosyal devlet' olgusuyla siyasal iktidarın tam istihdamın yaratılmamasından bir anlamda sorumluluk üstlenerek, işsizlik sigortası gibi sosyal güvencelerle belli bir bedel ödemesi anlayışı, terk edilmeye zorlanmakta, ülkemizde ise açıkça "sosyal devlet" olgusunun kendisi saldırıya uğramaktadır.

Serbest piyasa ekonomisinin putlaştırılıp tapılması altında sürdürülen yağma; çalışanlardan on yıldır sermayeye kaynak aktarma, teşvik olmaktan çıkıp, genel bir uygulama haline gelmiş teşvikler, vergi muafiyetleri, sanayiciliğin gereği olarak sunulan vergi kaçakçılığı, hayali ihracat, vergi iadeleri, bir anlamda, işçi ücretleri çerçevesinde yoğunlaştırılan toz dumanla gizlenmeye çalışılmaktadır.

Bu çabada ülkemizde tüm eksikliklerine karşın, tek etkili örgütlü güç olan sendikaların hedef olması şaşırtıcı değildir. Sendikalar, hedef seçilmiş, afaki ücretler isteyen, toplumsal uzlaşmaya yanaşmayan, ülke koşullarını dik-

kate almayan örgütler olarak suçlanmaya başlanmışlardır. Buna karşılık ve tam aksi yönde, var olan sendikaları sınıfa ihanetle, uzlaşmayla suçlayıp, "bu sendikalar adam olmaz" ana fikri altında toplanacak eleştirilerde, son dönemde yoğunluğunu arttırmıştır.

Bu toz duman içerisinde sendikalar, sanki tüm bu gelişmelerin dışındaymış gibi, kamuoyunu uyaran haklılıklarını anlatan gür bir ses çıkartmamışlardır.

Oysa anlatılacak, haklılığı sergileyecek, inanılmaz ölçüde bol malzeme vardır. Hızlı bir nüfus artışı, hızlı ve sağlıksız bir göç yaşayan, konut sorunundan eğitime, eğitimden sağlığa kadar her alanda çıkmaz sokaklarla karşı karşıya kalan, kurumların hemen hiç işlemediği, rüşvetin, meşru bir geçim aracı haline dönüştürüldüğü, demokrasinin çifte standartlara mahkum edildiği, devlet içinde devletlerin olduğu söylentisinin ayyuka çıktığı bir ülkede, sendikaların söyleyecek şeylerinin olmaması düşünülemez.

Bir ülke düşünün ki 1991 yılında tahakkuk eden 37.4 trilyonluk gelir vergisinin üçte ikisinden fazlası ücretlilerce ödensin, % 49 olan kurumlar vergisi % 11'lere düşürülebilirsin, aynı ücretliler ulusal gelirden % 14 pay alabilirsin ve bu ülkede, sendikalar haklılıklarını anlatamaz olsun, üyeyele sendika yönetimi arasında kopukluklar olsun. Bu ülkede artan ücretli sayısına göre, sendikalaşma oranı artmak bir yana, hızla düşsün.

Bu durumda sendikaları eleştirel bir yaklaşımla ele alıp sorgulamakta bir zorunluluk oluyor. Üstelik, bu sorgulamayı sendikaların kendi içlerinde yapmaları, belki de derlenip toparlanmasının ilk adımını oluşturacaktır.

Sendikalar dünyadaki değişimden ne kadar etkilenmişlerdir? Sendikaların misyonları değişmiş midir? Sendika-

lar demokratikleşebiliyorlar mı, sendikaların içinde yüzdükleri sorunlar çözümlenemez mi?

Hiç bir süreç sadece olumsuzluklar içererek gelişmez. Her gelişmenin, kendi içerisinde barındırdığı yeni olanaklar vardır. Bu olanakların görülmesi yaşama geçirilmesi, olumsuz süreçlerin olumluya dönüşmesini de sağlayabilir. Yaşadığımız bu sorunlu dönemde, tam da bu manzara-yla karşılaşmaktadır.

Sendikaların, kendi temel misyonlarına yani demokratik kitle örgütü niteliklerine sahip çıkmaları, demokrasi ve katılımcılığı demokrasiden korkmadan kendi bünyelerinde yaşatmaları, olanakları ortaya çıkartan turnusol kağıdı olacaktır.

İşçi sınıfı, sadece "ücret" sorunlarıyla uğraşan bir sendikal anlayışın dar kalıpları içerisinde sorunların çözülemeyeceğini görmüştür. Sorunların çözümünün politik olduğunu da. Bugün bu politik sürece müdahale edebilmenin araçlarını yollarını yaratma sorunuyla karşı karşıyadır. Demokratik kitle örgütü misyonuna sahip çıkmış, bunun hakkını verebilen sendikalar, politik sürece müdahalenin önünü açacak araçlardan birisidir. Bu araca yeniden daha güçlü bir yaşam verecek güç, işçi sınıfında vardır. Dileriz işçi sınıfı da, kendi geleceği, ülkenin geleceği için üzerine düşen sorumluluğu yerine getirir.

Av. Murat Özveri

İÇİNDEKİLER

I. BÖLÜM: TÜRKİYE'DE SENDİKAL HAREKETİN GELİŞİMİ	11
1- Ülkemizde sendikal hareket ve yasaklar ikiz kardeştir	12
2- Sendikal hareket 1963 yılından sonra altın yıllarını yaşamıştır	15
a- 1961 Anayasasının getirdiği özgürlükçü ortamın etkileri	15
b- İthal ikameci politikaların etkileri	16
c- Siyasi yapının çoğulculuğu	16
d- Uluslararası işbölümünün etkileri	17
e- 1963-1980 Güçlenme ve bölünme	17
f- 1963-1980 yılları arasındaki uygun koşullar gereğince değerlendirilebilmiş midir?	19
II. BÖLÜM: DEĞİŞİM, YENİLENME, SENDİKALAR VE GELECEK	23
1- Dünyada değişenler ve değişmeyenler	25
2- Türkiye'de değişenler ve değişmeyenler	26
III. BÖLÜM: NASIL BİR ÜLKEDE YAŞIYORUZ?	31
1- Nüfusun yapısı (1990)	33
2- Gelir dağılımı ve ücretler	33
3- Vergiler	35
4- Sorunların kaynağında çarpık ekonomik politikalar yasakçı sistem yatmaktadır	37
a- KİT'lerin özelleştirilmesi ve piyasa ekonomisi	38
b- Piyasa ekonomisi adı altında devlet müdahaleleriyle sektöre direk kaynak aktarılmıştır	39
IV. BÖLÜM: 12 EYLÜL VE 1980 SONRASI TÜRKİYE'DE SENDİKAL HAREKET	43
1- 12 Eylül'ün ilk hedefi Türkiye'de sendikalar olmuştur	44
2- 12 Eylül'le getirilen siyaset yasağı sendikaları yaşarken öldürmeyi hedeflemiştir	46

3- Siyaset yasağının sonuçları	51
a- Sendikalar işçilerin uzman muhasebe örgütlerine dönüşmüşlerdir	51
b- Sendikalar inandırıcılıklarını yitirmişlerdir	53
c- İşçilerin dayanışma duyguları zayıflamış, bireysel çıkış yolu arayışları artmıştır	54
d- Sendika içi yaşam kısırlaşmıştır	55

V. BÖLÜM : DEĞİŞİM VE SENDİKALAR	57
1- Sendikalar kendilerini doğru olarak anlatabiliyorlar mı?	58
2- Sendikaların misyonları değişmiş midir?	60
3- Sendikalar demokratikleşebiliyorlar mı?	61
a- Üyelerde sendikal bilinç gelişmiş midir?	63
b- Sendika organlarının güvenceleri var mıdır?	65
c- Sendika işyeri temsilcilerinin sendika genel merkezlerine karşı güvenceleri var mıdır?	65

VI. BÖLÜM: SORUNLAR ÇÖZÜLMEZ Mİ?	67
1- Tribünlerden sahaya inmek gerekiyor	68
2- Sorunların çözümü politiktir	69
3- "Ya kuzgun leşe ya sendikalar başa"	70
4- İlk adım beş generalin biçip diktiği dar elbiseden kurtulmaktır	72
5- Neden siyaset yasağı kırılmalıdır?	72
6- Yenilenme, demokratik yapılanma ve güçlü sendikacılık	74
7- Demokratik, gerçek misyonuyla örtüşmüş sendika	
A- Demokratik işleyiş işyerinden başlamalıdır	
a- Sendika işyeri temsilcileri seçimle belirlenmelidir	74
b- İşyeri komiteleri ya da işçi konseyleri	75
B- Sendikalar işçilerin arasında dayanışma duygularını güçlendirecek faaliyetlere öncülük etmelidir	76
C-Sendikalar gelecek on yıllara mücadele içinde hazırlanmalıdır	76

I. BÖLÜM

TÜRKİYE'DE SENDİKAL HAREKETİN GELİŞİMİ

1-ÜLKEMİZDE SENDİKAL HAREKET VE YASAKLAR İKİZ KARDEŞTİR

Sendikalar sanayi toplumunun ürünü, işçi örgütlenmeleridir. Ücretli işgücünün üretim sürecine girmesiyle birlikte yavaş yavaş tarih sahnesine çıkmışlar, tüm dünyada oldukça uzun ve zorlu mücadeleler sonucu bu günkü gelişmişlik düzeyine ulaşmışlardır.

Ülkemizde sanayileşmesinin geç başlamasına koşut, sendikal hareket de Batı'yla kıyaslandığında oldukça geç başlamış, bir sosyal kimlik olarak işçi kimliği, sınıf bilinci geri kalmıştır. Bu olgu ülkemiz sendikal hareketi ya da işçi sınıfı değerlendirirken, sınıfın potansiyel olarak içinde barındırdığı, üretim sürecindeki nesnel konumundan kaynaklanan potansiyel gücü ile bu gücün bilince çıkması ve kullanılabilmesi özelliğinin karıştırılmasına, işçilerin ve sendikaların gücünün abartılmasına yol açmış, işçi sınıfının gücünün üzerinde beklentiler formüle edilmiş, sınıf kendi nesnellüğünden kopartılarak olması gereken bir işçi sınıfına göre değerlendirilip, övgülerin ya da yergilerin konusu edilmiştir.

Batıda sendikalar, işçi örgütleri oldukça etkili bir güç haline gelip, politik sistemi etkilemeye başladığı dönemlerde, bizde

yeni yeni sendikalar kurulmaya başlanmıştır.

Bilinen "ilk işçi kuruluşu 1894-1895 yıllarında Tophane'deki silah fabrikası işçilerinin kurduğu Osmanlı Amele Cemiyeti'dir. Bu kuruluş da fazla bir çalışma olanağı bulamadan dağılmıştır."

(1)

Sendikal hareketin bundan sonraki gelişimi, ülkedeki politik gelişmelere sıkı sıkıya bağlı kalmıştır. Nitekim, II. Meşrutiyet'in ilan edilmesiyle tüm ülkede yaşanan özgürlük beklentisinden pay almaya kalkan sendikalar kurulmuş ise de önce kamuda çalışanların bu sendikalara üye olması yasaklanmış, daha sonra da tamanının çalışması engellenmiştir.

Kurtuluş Savaşının başlangıcından 1925 yılında çıkartılan Takrir-i Sükun Yasası'na kadar sendikalar kurulup çalışma olanağı bulmasına karşın, 1925 yılından sonra esmeye başlayan otoriter rüzgarlardan sendikalar da paylarını almışlar, sendikacılığımız daha emeklemeye başlamadan kökünden kopartılmıştır.

1938 yılında kabul edilen cemiyetler kanunu ile sınıf esasına dayalı cemiyet kurma yasağı getirilmiştir. Bu yasak çok partili hayata geçildiği 1946 yılına kadar her türlü sendikal örgütlenmeyi düzen dışı sayarak şiddetle cezalandırmıştır.

1946 yılında sınıf esasına dayalı cemiyet kurma yasağı kalkmış ama yasağın kaldırılmasından yararlanarak kurulan sendikalar yaklaşık altı ay sonra sıkıyönetim komutanlığınca kapatılmıştır.

1947 yılında ise sendikalar kanunu çıkmış ne varki bu kez de grev hakkı yasaklanmıştır. Yasaya göre sendikalar olacak ama grev hakları olmayacaktır.

Sendikalar kanununda grev yasağının bulunmasına, sürdürülen baskılara karşın irili ufaklı sendikalar kurulmaya başlanmıştır. Aynı dönemde siyasi iktidarda kendi güdümünde sendikalar kurdurarak işçi sınıfını kontrol altında tutma çabasına girmiştir.

Bu yıllar da ülkemizde sendikacılık yapmak, işini yitirmeyi,

cezaevini, polisin yasa dışı baskısını göze almakla eş anlamlıdır. Sendikacıların hiç bir güvenceleri yoktur. Üstüne üstlük, işçilerin önemli bir kesimi de bir yandan polis işveren baskısından ürktüğü için, öte yandan siyasi iktidarca kurulan sendikalara güvenmediği için, sendikalardan uzak durmayı tercih ediyorlardı.

Türk-İş 1952 yılında bu gelişmelerin bir sonucu olarak kurulmuş, kurucuları tüm hata ve eksikliklerine karşın karda çığır açan öncüler olarak ülkemiz sendikacılık tarihinde önemli yerlerini almışlardır.

Sendikaların gerçek anlamda güçlenmesi ise 1961 Anayasasının sağladığı demokratik ortam içerisinde olmuştur. 1963-1980 dönemi sendikal hareketin altın yıllarıdır.

Sendikalar bu dönemde toplumsal meşruiyetlerini güçlendirmişler, hızla önce kamuda daha sonra özel sektörde örgütlenerek işçileri için önemli kazanımlar elde etmişler, işçilerin güvenini kazanmışlardır.

Sendika üyesi olmak bu dönemde işçiler içerisinde çok önemli bir hak alma yolu olarak kavranıp benimsenmiştir. Bu altın çağın sonunu 12 Eylül 1980 darbesi belirledi. Darbe sendikaları kendilerini en güçlü hissettikleri bir anda vurdu. Üstelikte, her gün estirilen terörle, can derdine düşen milyonlarca insanın yüreğini ferahlatarak, toplumun başına beş general çörekledi.

12 Eylülün sonuçları ise biliniyor. 400.000 üyeye sahip bir konfederasyon ve bağlı sendikalarının kapatılması, yöneticilerinin tutuklanıp işkencelerden geçirilmesi, yok edilen ekonomik, demokratik haklar, budanan ücretler, sefalet sınırına itilen milyonlarca işçi.

12 Eylül sonrası sendikal hareketin gelişimine ileride tekrar döneceğiz. Ancak bu konuya girmeden önce, neden, 1963-1980 yıllarının sendikal hareketin altın yılları olduğu sorusunu, kısaca da olsa yanıtlamamızın 1980 sonrasını kavramak için bir zorunluluk olduğunu düşünüyörüz.

2-SENDİKAL HAREKET 1963 YILINDAN SONRA ALTIN YILLARINI YAŞAMIŞTIR

a-1961 Anayasasının getirdiği özgürlükçü ortamın etkileri

1961 Anayasası, başta sendikal haklar olmak üzere tüm temel hak ve özgürlükler için getirdiği çağdaş düzenlemelerle ülkemizde çığır açmıştır. İşçi hakları ve sendikaların gelişimi konusunda da anayasanın bu özgürlükçü yaklaşımı ileriye doğru güçlü bir dalga işlevini görmüştür.

Türkiyede sanayileşmenin çok geç başlaması, büyük işçi kitlelerini barındıran fabrikaların azlığı, sınıf bilincinin ve dayanışma duygularının gelişmesini engellemiş, siyasal iktidarın yasakları kolaylıkla sendikaların gelişimini durdurabilmiş ve sendikal hareket önemli ölçüde siyasal iktidarın yaklaşımına göre gelişmiştir.

Siyasal iktidar baskıyı gösterince sendikalar silinmiş, ne zaman baskılar biraz gevşetirse tekrar irili ufaklı ortaya çıkmış, ne var ki bu çıkışlar bir türlü kitleleşemeyerek bir avuç özverili işçi önderi ile sınırlı kalmıştır.

1961 Anayasası ise getirdiği özgürlükçü çağdaş düzenlemelerle ilk kez sendikaları Anayasal güvenceye kavuşturmuş, sendikaların üzerindeki yasaklamaları ortadan kaldırmış, polis baskısı cezaevi korkusunun yerini hak kavramı almış, temel hak ve özgürlükler konusunda Anayasa bir tür el kitabı işlevi görmüştür.

Anayasanın getirdiği düzenlemeleri daha da daraltmış olsa da 1963 yılında çıkan Sendikalar Kanunu ve Toplu İş Sözleşmesi Grev Lokavt Kanunu ile grev hakkı tanınmış, sendikalar yasal anlamda da güvenceye kavuşmuşlardır.

Bu özgürlükçü ortamda hızla örgütlenen sendikalar, işçiler lehine önemli kazanımlar elde etmeyi başarmışlar, kamuda imzalanan sözleşmelerle yaşam düzeyleri iyileşen işçiler özel sektöre de örnek olmuş, hızla sendikalaşma özel sektörde de yayılmaya başlamıştır.

b-İthal ikameci politikaların etkileri

24 Ocak kararları olarak bilinen ekonomik modelin uygulanmaya başladığı 1980 yılına değin ülkemizde ithal ikameci politikalar uygulanmıştır. İthal ikameci politikada, üretimin iç pazara yönelik olması, tarımsal gelir ve işçi ücretlerinin birer maliyet unsuru olmasının yanında, yurt içi gelirlerinin önemli bir kesimini oluşturması sonucunu doğuruyordu. Sermaye düşük gelirli işçi ya da köylüye mal satmasının mümkün olmadığına bilincindeydi.

İşçi ücretlerinin bir gelir unsuru olarak artması, bu anlamda sermayenin işine geliyor, KİT'ler ve onlarca teşvik programı yüksek gümrük duvarlarıyla korunarak iç pazara yönelik zorlanmadan üretim yapma olanağını elde ediyordu.

c-Siyasi yapının çoğulculuğu

1961 öncesi yasaklar sadece sendikaları değil, politik yapının tek yanlı şekillenmesini de beraberinde getirmişti. 1945 yılına kadar tek parti iktidarı sürmüş, 1945'ten sonra kurulup 1950'de iktidara demokrasi vaadiyle gelen Demokrat Parti'de yasak konusunda tek parti dönemini aratmayan bir politika izlemiştir.

Batıda ülkeden ülkeye kimi nüans farkları göstermesine karşın, siyasi partilerle organik bağlara kadar uzanan sıkı ilişkiler içerisinde gelişen sendikal hareketler, ülkemizde 1961 yılına kadar hem kendisinin yasaklı, hem politik yapının gerçek anlamda bir çoğulculuğa kapalı olması nedeniyle bu olanağı elde edememişti.

1961 yılından sonra ise ülkemizde de resmi ideolojinin dışında değişik görüşleri dile getiren kitap, dergilerden siyasi oluşumlara kadar bir dizi gelişmenin özgürlükcü ortamda yeşermesi, bu ortamda doğan TİP'in Parlamento'da temsil edilmeye başlanması sendikal hareket içinde güçlü mevziler elde etmenin yollarını açmıştır. TİP ile Türkiye sendikal hareketi nitelikli ve güçlü bir dayanışma odağı bulmuştur.

Öte yandan basın da bu özgürlüklerden payını almış, sendi-

kal görüşler, işçi eylemleri basında özgürce yer almış, genel olarak basın da işçilerden ve sendikalardan yana bir politika izlemeye başlamıştır.

d-Uluslararası işbölümünün etkileri

İkinci Dünya Savaşı sonrasında tüm dünyada Keynesçil ekonomik politikalar başlığı altında, sosyal devlet ilkesi devletlerin temel özellikleri olarak belirmiş ve etkin bir sosyalleşme yaşanmıştır.

1929 yılında yaşanan büyük ekonomik buhrandan sonra devletin ekonomik yaşama çalışanlar lehine müdahaleler etmesi genel kabul gören bir ilke haline gelmiştir. Keynesçil politikalara göre, bunalımı aşmanın yolu devletin ekonomiye çeşitli araçlarla müdahale ederek, çok büyük bir tüketicici kesimini de oluşturan çalışanların gelir düzeylerini yükselterek iç pazarı canlandırmaya dayanmaktadır. Bu anlayış, "çalışanların gelir düzeyini yükselt ki ürettiğini satabilesin" diye basite indirgenebilir.

Bu politikalar sonucu ücret, bir maliyet faktörü olmanın yanında bir gelir faktörü olarak da geniş anlamda üretim sürecinde yerini alıyor, ücretlerin bu anlamda (Gelir faktörü olması anlamında) belirli ölçüler içerisinde yüksek tutulması sosyal devletin doğal bir uzantısı sayılıyordu.

e-1963-1980 güçlenme ve bölünme

Çok kısa olarak özetlediğimiz bu etkenler, sendikaların mücadeleye etme ve hak almaları için göreceli de olsa uygun koşulları yaratıyordu. Ancak bu etkenlerin hiç birisi tek başına 1963-1980 yılları arasında sendikal hareketin yükselmesinin nedeni değildir. Bu etkenlerin bütünü 1980'li yıllara göre sendikal hareketin yeşermesi için uygun koşulları yaratmışlardır.

Elbetteki uygun koşulların var olması, sendikal hareketin yapay, hazır konan bir hareket olarak şekillendiği anlamına gelmiyor. Evet koşullar 1980'e göre sendikalar lehine idi. Ama bu sendikaların hemen işverenlerce kabul gördüğü, sendikal hare-

ketin gelişiminin engellenmesi için hiç bir çabanın harcanmadığı demek değildi. Aksine işverenler ve siyasal iktidarlar bu dönemde de ülkede kendilerinden bağımsız, sınıf bilinciyle davranan bir işçi sınıfının oluşmasını engellemek için ellerinden geleni yapmışlardır. Sendikalar yine baş hedef olarak belirlenmiş, gelişmemeleri en azından kendi güdümleri altında kalmaları için, gerektiğinde zora başvurmadan çekinmemişler, kara çalma, girift çıkar ilişkileri ağına almak gibi bir dizi yol izlemekten çekinmemişlerdir.

Bu dönemde de hak aramak, kendi hakkını savunmaya çalışmak komünistlikle özdeşleştirilmiş, sendikalar hakkında güçlü bir kara çalma politikası izlenmiş, örgütlenen sivil faşist güçlerle sendikal hareket boğulmaya, bölünmeye çalışılmış, işçi direnişleri gereğinde kan dökmekten de bile kaçınmaksızın zorla bastırılmaya çalışılmıştır.

Özellikle sendikaların demokratik baskı grubu niteliklerinden hareket ederek, siyasal iktidarın politikalarını kendi çıkarları doğrultusunda belirlemek için harekete geçtiklerinde, siyasal iktidarın tavrı oldukça sert olmuştur. Türkiye sendikacılık hareketi ücret sendikacılığının dar sınırlarına hapsedilmeye çalışılmıştır.

Türk-İş'in "partiler üstü politika" ilkesi, sendikaların siyasal iktidardan politik tercihlerinin belirlenmesinde etkili olmayı bile bir tarafa bırakmaya indirgenmiştir.

Partiler üstü politika ilkesinin fetişleştirilmesi kendi karşıtını bir başka fetiş olarak DISK'te somutlanan "sınıf ve kitle sendikacılığı" anlayışı ile yaratmıştır. İşçi sınıfının sendikal birliği bu iki akım arasında bölünmüştür.

Bölünmeyle birlikte başlayan sendikal rekabet işçilerin ücret ve sosyal haklar konusunda daha iyi haklar almada belli ölçülerde itici olmuşsa da, uzun vadede işçi sınıfına yarardan çok zararlar getirmiştir.

Sendikal harekette başlayan rekabet ve işverenlerle siyasal iktidarların bu rekabette açıkca taraf olmaları her iki akımı da

uç noktalara savurmuş, iki büyük işçi örgütü düşman kardeşlere dönüşmüştür.

Bir yandan tek misyonunu işçilerin ücretlerini yükseltmek olarak gören ve Türk-İş'te somutlanan dar, sendikaların misyonunu sınırlayan bir sendikacılık geleneği yerleşirken tam karşısında da kendisini siyasal parti gibi gören, işçilerin günlük gereksinimleri temelinde yürüttükleri mücadeleyi taktik düzeyine indirgeyen bir anlayış ortaya çıkmıştır.

Çok fazla karikatürize edersek, 1980 öncesinde bir yanda işçilerin muhasebe örgütü gibi davranan bir anlayış, öte yanda işçilerin siyasal partisi gibi davranan bir diğer anlayış ortaya çıkmıştır.

f-1963-1980 yılları arasındaki uygun koşullar gereğince değerlendirilebilmiş midir?

Yaşanmış, bitmiş, tarih olmuş bir süreçte yer alan faktörleri bu gün yerlerini ya da etkilerini değiştirerek, "şöyle olsaydı daha iyi olurdu, şöyle yapılırdı sorunlar olmazdı, suç şunda ya da bunda" biçiminde değerlendirmek, bir değerlendirmeden çok ya falcılık yada yargılayıp mahkum etmek olur ve bu güne de hiç bir şey katmaz. Ne var ki hiç kimseyi suçlamadan o günü değerlendirmekte bu günü, önemli ölçüde o günler belirlediği için bir zorunluluktur.

Öncelikle belirtelim ki 1963-1980 yılları tüm eksikliklerine rağmen çok önemli deneyim birikimleri, yaratmış bugün var olan sendikaların kabul edilebilirliğini sağlamıştır. Sendikacılıkta oldukça geçerli bir deyimle "bu dereden ancak bu kadar balık avlanabilirdi" de denilebilir. Ama hiç birisi yapılan hataları ortadan kaldırmaz.

Doğrudur, tarım toplumundan daha yeni yeni sanayi toplumuna geçen, sınıfsal bilincin neredeyse hiç olmadığı, sendikacılığın uzun yıllar bir avuç önderin çileli uğraşısıyla sınırlandığı, tüm özgürlüklere karşı fiili baskıların sürdüğü koşullarda yapılanlar hiçte azımsanmayacak çok önemli kazanımlardır. Zaaflar

ise ülkedeki işçi sınıfının, sendika önderlerinin, yapısının bir yanıyla doğal sonucudur. Ama hatalarıyla birlikte.

Olurdu olmazdı, tartışması bir yana işçi sınıfının iki büyük konfederasyonda bölünmesi çok önemli bir hataydı.

Aynı şekilde iki büyük sendika konfederasyonunun iki uç noktaya savrulması bir başka büyük hatayı doğurmuş, işçiler o hale gelmiştir ki sendikalarını siyasi parti seçer gibi politik görüşleri doğrultusunda seçmeye başlamışlardır.

Türk-İş'in başını çektiği sürekli işveren ve siyasal iktidarlara diyalog politikası, diyalog geleneğinin yerleşmesi anlamında olumlu bir işlev görürken, tabanın yeri geldiğinde mücadele ederek hak alma geleneğinin kökleşmesini engellemiş, DİSK'in izlediği mücadelecilik politika ise mücadele geleneğini yerleştirirken her türlü diyalogun pasifizm, satılmışlık olarak algılanmasını doğurup gereksiz sertleşmeleri, çıkmaz sokaklara açılan radikal çıkışları da doğurmuştur.

Bir bütün olarak 1963-1980 dönemine baktığımızda ise tüm eksikliklerine hatalarına karşın Türkiye sendikal hareketinin altın geçen çocukluk dönemi olarak nitelendirilebilir. Eksiklikler hatalar da çocukluk dönemine özgülenip, bu hataların delikanlılık ve olgunluk döneminde giderileceği umut edilerek geleceğe güvenle bakılabiliyordu. Ne var ki ülkemizde sendikal hareketin kendi doğal gelişimi içerisinde demokrasi koşullarında sistem içerisinde delikanlılık dönemini yaşamasına izin verilmiş, 1970'de 1980'de yapılan askeri darbelerle, hırpalanıp, kolu bacağı kırılmış, önemli ölçüde sakatlanmış, yaşam bağları zedelenmiş olarak hadi büyüyebilirsen büyü diye toplumsal yaşama salınmıştır.

Bugün moral anlamda, örgütsel anlamda depresyon yaşayan içine düştükleri kısır döngü içerisinde kıvranan işte bu, 1980'de sakatlanan, kolu bacağı kırılıp yaşam damarları kesilen aynı sendikalar, aynı sendikal harekettir.

Hemen belirtelim; dünyada ücretli emek var olduğu sürece yapısı değişse hatta adı değişse bile, ücretlilerin örgütleri var

olacaktır. Sendikaları bu içinde yaşadığımız toplumsal sistem yaratmıştır, sendikalar da iyi veya kötü bu sistemle birlikte varlıklarını sürdürecektir. Misyonları etkileri üstlenmek zorunda oldukları görevler eksilmeyecek, tam aksine artarak sürecektir. İçinde yaşadıkları ekonomik sosyal koşullar onların biçimlerini, politikalarını da belirleyecek, yaşama zorunlulukları kendilerini yenilemelerini, kopartılan kol ve bacaklarını daha güçlü yaratmalarını da sağlayacaktır. Bugün sakat olmaları, deforme olmaları, misyonlarını yerine getiremiyor olmaları bir dizi sistemin ve spekülasyonun konusunu oluşturmaları, doğal gelişmelerinin bir sonucu değil, kendilerine dayatılan zorlamaların, içine itildikleri karanlıkların bir sonucudur.

Bugün gerçekten de sakattırlar. Ancak, yaşıyorlar ve yaşadıkları sürece doğru teşhislerle, sakatlıklarına cesaretle yürüyerek tedavi etmeleri, yaşadıkları sürece her zaman mümkün olacaktır. Görev ve sorumlulukları on yıldır çalışanlar aleyhine tek yanlı dayatılan politikalarla ağırlaştırılmıştır. Büyümüştür. Şimdi kısaca da olsa bu sorunlara ve bu sorunların belirlediği görevlere değinmeye çalışalım.

II. BÖLÜM

**DEĞİŞİM, YENİLENME,
SENDİKALAR VE GELECEK**

Son on yıldır değişim, yenilenme, consensus, demokrasi globalleşme, serbest piyasa gibi kavramlar, doğru ya da yanlış ölçüsü haline gelecek kadar yaygınlaşmış, işvereninden sendikacısına kadar herkes her söylediğini bu ve benzeri kavramlara özellikle de değişim ve uzlaşma kavramlarına dayandırmaya başlamıştır.

Sendikalar da bu bağlamda paylarını değişmemekle eleştirilerek almışlardır. Köşe yazarlarından, bizzat sendikacılara kadar herkes, ülkemizde sendikacılığın slogan sendikacılığı düzeyinde kaldığını, vahşi kapitalizm döneminden getirdiği söylemlerini bırakmadığını, bir tek cümleyle değişmediğini vurgulamayı bir görev olarak görmektedir.

İlginç bir gelişme ise TÜSİAD gibi işveren örgütlerinin geçmişte sendikaların üstlendiği misyonları üstlenmiş görünmelelidir. Demokratikleşme paketi hazırlamakta, sistemin marjinalleştirdiği kesimlerle belli bir çatışmanın içerisine girmekte, enflasyona karşı çıkmakta, çağdaşlaşmadan söz etmekte, hukuk devleti ilkelerini savunmakta, her geçen gün yaptıkları araştırmalarla kamuoyunu ayağa kaldırmakta, hükümetle ciddi polemiklere girmektedirler.

TİSK yaptırdığı araştırmalarla, sosyal uzlaşmanın dünyadaki

örneklerinden söz ederek çalışma barışının sağlanması, istikrar gibi konularda diyalog ve işbirliği önerileri getirmektedir.

Ne olmuştur? 12 Eylül hukukun en önemli destekçisi olan bir kesimin temsilcileri bir anda demokrasi havarisi kesilmiştir. Kendi faaliyet raporu doğrultusunda Anayasa hazırlatan, işçilerin artan eylemlilikleri karşısında anayasa ve yasalardaki yasakları anımsatarak yapılacak yolları kitapçıkla gösteren TİSK bu anti demokratik istemlerinden vazgeçmiş midir? Değişmişler midir?

1-DÜNYADA DEĞİŞENLER DEĞİŞMEYENLER

Gerçekten de görünen odur ki hem dünyamızda hem ülkemizde hızlı bir değişim süreci yaşanmaktadır. Değişimin ilerleme, gelişim anlamındaki iç dinamiği düşünüldüğünde bu gelişmeler elbetteki sevindiricidir. Üstelik değişim değişmeyen, bir zorunluluktur. Değişim kaçınılmazdır. Ancak değişimin sorunları değişimin faturaları ve herşeyden önemlisi bu faturaları ödeyenler ve işin kaymağını yiyenlerden oluşan yenide de güçlüler ve güçsüzlerin yer alması değişmemekte, her ilerleme birilerine bir takım bedeller ödetmektedir.

Soğuk savaşın sona ermesi, yaşanan yumuşama süreci ve AGİK'in tüm dünyada barış umutlarını doruğa çıkardığı bir dönemde, dünyamız, milliyetçiliğin doruk noktasına çıkışına, insanların acımasızca birbirini boğazladıkları, bölgesel savaşların, Bosna'da, Kafkasya'da Dinyeper'de, birbirini izlemesine tanık olmuştur.

Reel sosyalizmin çökmesi dünyada demokrasinin zaferi olarak ilan edilmiş, serbest piyasa ekonomisi en mükemmel değişmez sihirli ekonomik yasa olarak kabul edilmeye başlanmıştır.

Teknolojideki gelişmeler dünyayı inanılmaz bir şekilde küçültürken, telekomünikasyondan elektroniğe, bilgisayar teknolojilerine kadar bir dizi alanda yaşanan gelişmeler ekonomik yapıları, ekonominin gelenekselleşmiş sujelerini darmadağın etmiştir.

Dünya ekonomilerinin girdiği bütünleşme eğilimi, yeni sorunların yanında yeni olanakları da beraberinde getirmiştir.

Dev ölçekli fabrikalarda yapılan üretim, yavaş yavaş kendisini daha küçük ölçekli, yüksek teknoloji donanımlı ve daha çok kafa gücüne gereksinim duyulan bir üretim biçimine doğru yönettiren, sermayenin sınır tanımayan yayılması tüm dünyada yeni işçi tipini yeni ilişkiler ağını da oluşturmaya başlamıştır.

Tüm dünyada değişmeyenler ise güçlüler ve güçsüzler arasındaki ilişkilerdir. Dünya geneline baktığımızda görünen manzara gelişmekte olan ülkeler açısından içler acısıdır. "1990 yılında dünyadaki toplam üretim 19 trilyon dolardır. Bu üretimin %72'sini 7 sanayileşmiş ülke kendi ulusal sınırları içinde gerçekleştirmektedir. Yani toplam üretimin 13.6 trilyon dolarını. Bu 7 sanayileşmiş ülke kökenli uluslarüstü tekellerin diğer ülkelerdeki üretimi bu rakama dahil değildir. Bu 7 ülke, dünya nüfusunun sadece %14'ünü topraklarında barındırır. Merkez ülkeler adı verilen bu ülkelerin üretimlerinin ana ağırlığını bir kaç yüz civarında uluslarüstü tekel kontrol etmektedir. Orta çevre ülkeler adı verilen 28 ülke ise dünya nüfusunun %11.4'ünü oluştururken dünya üretiminin %20'sini gerçekleştirmektedir. Geri kalan 63 ülke dünya nüfusunun %74.6'sını barındırırken üretimin sadece %8.6'sını gerçekleştirmektedir."(2)

Gelişmiş ülkelerle gelişmekte olan ülkeler arasındaki uçurum ise hızla büyümekte, gelişmekte olan ülkelerin bu düzeye yükselmesi artık bir hayal olmanın ötesine geçmemektedir.

Hayal gücümüzü bu doğrultuda biraz zorlayıp, tüm dünyanın, sınırların ortadan kalkıp tek bir ekonomik bütünselliğe ulaştığını düşündüğümüzde, bizim gibi gelişmekte olan ülkelere yer ne yazık ki, büyük dünyanın varoşlarında yaşayan gelecek halkı düzeyinde kalacaktır.

2-TÜRKİYE'DE DEĞİŞENLER VE DEĞİŞMEYENLER

1970'li yılların sonunda ülkenin yaşadığı bunalımdan sermaye çevreleri açısından çıkışın reçetesi 24 Ocak ekonomik karar-

larıyla hazırlanmış, 12 Eylül 1980 askeri darbesiyle bu kararları hayata geçirecek politik yapılanma sağlanmış, 1982 Anayasası ve 12 Eylül yasaklarıyla 24 Ocak kararlarının hukuki güvenceleri sağlanarak kimi sapmalara karşın bu politikalar IMF gözetiminde ülkemizde ısrarla uygulanmaya başlanmıştır. Halen de uygulanmaya devam etmektedir. Bugün sosyal, ekonomik, politik alanlarda yaşadığımız her şey önemli bir yanıyla bu politikaların sonucudur. Değişimimize yön veren temel etken bu politikaların uygulanma dozları ve bu politikalara karşı toplumun verdiği tepki, tepkisizlik veya uyum becerisi bu günümüzü şekillendirmiştir.

Son günlerde moda olan uzlaşma, diyalog, demokrasi gibi kavramların sık sık kullanılması ne yazık ki içinde yüzdüğümüz, şark kurnazlığının dışa vurumundan öteye bir anlam taşımamaktadır. Belki ileri de eğer bu kavramların erozyonundan geriye bir şeyler kalırsa olması gerekenin ölçüsü ve çifte standartların dışa vurumu olarak kullanılabilir.

Son on yılda yaşadığımız değişiklikleri özetlemek gerekirse;

a) 24 Ocak kararlarının mantığına uygun olarak, işçi ücretleri gelir unsuru olma niteliğini yitirip sadece birer maliyet unsuruna indirgenmiştir.

b) 1980'li yılların başlarında hızlı bir, sermayenin merkezileşmesi süreci yaşanmıştır.

c) Bugün gelinen noktada sermayenin yapılanması değişikliklere uğramış, klasik sermaye gruplarının yanında ulusal gelirden önemli pay alan marjinal bir sermaye gurubu oluşmuştur.

d) Mali sermaye on yılda altın devrini yaşamış, bir dizi muafiyetlerden yararlanarak güçlenmiştir.

e) Sanayi sermayesi ikinci planda kalmış, zorlanmaya başlamıştır.

f) İktidar çevrelerine yakınlıklar kurarak, ihalelerle, hayali ihracatlarla birikim yaratan, her türlü vergi vb. yükümlülüklerinden sıyrılmış önemli bir rantçı sermaye gurubu oluşup güçlen-

miştir.

g) On yıldır topluma empoze edilen köşe dönme mantığı kendi insan ve sanayici tipini yaratmıştır. Yasa, ahlak gibi hiç bir moral değer tanımayan, rüşvetçilikten zora, zordan yağcılığa kadar her türlü aracı kullanmayı, yasaları çiğnemeyi, devleti soyup soğana çevirmeyi iş bitiricilik olarak gören bir sermayedar tipi oluşmuştur. TÜSİAD gibi büyük sermayenin temsilcilerinden oluşan işveren kesiminde de, yaratılan artı gelirin paylaşımında önemli pay alıp korunan bu kesime karşı bir tepki oluşmasını da beraberinde getirmiştir.

Bir başka ifadeyle TÜSİAD'ın demokrasi şiarına sarılması bir tesadüf değildir. Tepkisinin kaynağında her geçen gün büyüyen bu spekülâtör çevrenin artı değerden aldığı paydan duyduğu hoşnutsuzluk ve sistemin kendisinin giderek bu kesimin deformasyonlarıyla her geçen gün güvenilirliğini yitirmesidir.

Rüzgar ekmişler fırtına biçmektedirler. Girişimcilik adı altında her türlü yolsuzluğa göz yuman bu sistem, marjinal tipini yaratmış kendi varlığını bile tehlikeye atmıştır. Bir anlamda legal çalışan sermaye çevreleri, legal çalışmanın bedelini belli oranlarda da olsa vergilerle, fonlarla, işçilik maliyetleriyle öderken, illegal çalışan ve vurgun vuran çevreler her türlü denetimden uzak artı değerden pay alıp büyümeye, yolsuzluk ve istismarlarla sistemin kendisini kemirmeğe devam etmektedirler.

TÜSİAD yayınlarıyla, gelir dağılımındaki bozukluklardan şikayet etmeye, 1982 Anayasasının demokratik bir özde değiştirilmesini savunmaya, etkin bir vergilendirmenin hayata geçirilmesini isterken, çok önemli değişim sloganı vermektedir. Uluslararası iş bölümünün Türkiye'deki taşeronluğunu yapan bu kesim, demokrasi talep ederken Avrupa sermayesiyle daha rahat entegrasyonu, gelir dağılımındaki bozukluğun düzeltilmesiyle, yüksek teknoloji pazarının ülkede yaratılmasını ummaktadır.

Sermayenin içine girdiği değişim süreci halen sürmektedir. Nitekim kendisini ülkemizde değişim ve dünyayla bütünleşme-

nin şövalyesi ilan eden Sn. Özal, "İş Dünyası Vakfı"nda yaptığı konuşmada Türkiye'de 10 yıl boyunca değiştirmeye çalışıp da, kendince yarım kalan ve mutlaka değiştirilmesi gereken şeyleri oldukça özlü bir ifadeyle sıralamıştır.

Sn. Özal'a göre "Devlet tüm KİT'lerden çekilmeli, sosyal güvenlik sistemi devletin elinden çıkartılmalı. Bırakalım insanlar kendi geleceklerine kendileri karar versin. Kızını karısını devlet beslemesin... Eğitime rekabeti sokalım. Neden paralı üniversite olmasın? Kusura bakmayın Türkiye'de parayı verecek insanlar var. Harçların 200.000 TL. olması utanılacak bir rakamdır. Öğretim üyelerinden de kim iyi çalışıyorsa o kalır. Gayet güzel güvenceniz Danıştayınız var. Hiç kimsenin güvencesi olmaması lazım. Memurunda, öğretmeninde. Gelir ve kurumlar vergisi % 20, hatta % 15'e düşürülmeli. Herkes bildiği gibi harcasın. KDV yüzde onbeşe çıkarılmalı... Devletin istihdam beklemeyin. İki kaynak özel teşebbüs ve yabancı sermayedir. Ağır sanayi çok enerji kullanıyor. Yüksek teknoloji başka sanayilere yönelelim..."(3)

İş güvencesi yasa taslağının tartışılması TÜSİAD dahil tüm işveren örgütlerinin değişmeyen yanlarının da ortaya çıkmasını sağlamıştır. Uzlaşma sağlansın ancak iş güvencesi getirilmesin, işverenler ülkedeki işsizliğin sömürsünü eskiden olduğu gibi rahatça sürdürebilsinler, işçilik bir maliyet olmanın ötesine geçmesin.

İşverenlerin değişmeyen görüşleri sadece iş güvencesiyle sınırlı değildir. Onlara göre;

a-Serbest piyasa ekonomisi yüceltilsin ancak devlet serbest piyasa ekonomisi adı altında kendilerine kaynak aktarmaya devam etsin. Örneğin basit bir kararname çıkartarak ülkede resmi dairelerin yabancı araba kullanmaları yasaklanıp, kamu kurumlarının kullandığı onlarca yabancı araba elden çıkartılıp yerli araba üreticilerine ek ve zahmetsiz pazarlar yaratılsın...

b-Serbest piyasa ekonomisi sürsün, devlet demiryollarını doğal ölüme terk edip, günde trafik kazalarında yirmi beş insanın

ölümü pahasına kara yollarına milyarlarca yatırım yapsın. Ülkemizde tüm Avrupa'daki kamyon sayısı kadar kamyon., otobüs sayısına ulaşsın, kara yolları ihalelerinden milyarlar vurulsun, bunun adı da serbest piyasa ekonomisi olsun...

c-Serbest piyasa ekonomisinin gereklerine uyulup devlet küçülsün, sosyal harcamalar kısılsın, KİTler özelleştirilip önce karlı hale getirilip daha sonra özel sektöre devredilsin, devlet artık KİT'ler aracılığı ile dolaylı yoldan değil hazine aracılığı ile direkt özel sektöre kaynak aktarsın...

d-Enflasyon canavarı öldürülsün ve bu canavarı besleyen temel kaynak olan ücretler düşürülsün işçilik ucuzlatılsın,

e-1982 Anayasası değiştirilmesin, işçiler 1982 Anayasasının temel felsefesini kabul edip uzlaşma masasına otursunlar. Çünkü TİSK'e göre "1982 Anayasasının temel felsefesi, Türkiye'nin hürriyet ve barış içerisinde kalkınmasına yardımcı olmaktır."⁽⁴⁾

f-İşçinin işyerindeki her türlü katılımcılığına set çekilsin, buna karşılık ücretlendirmede verimlilik esas alınsın, verimliliğin gerekleri konusunda hiç bir tartışmaya ya da gayrete girmeksizin verili koşullarda işçilerin daha verimli olması şart koşulsun...

l-Grev hakkına yönelik tüm sınırlamalar, Sendikalar Yasası, Toplu İş Sözleşmesi Grev ve Lokavt Yasası, hiç bir değişikliğe uğramadan kalsın.

Özetlediğimiz bu çerçevede çalışma barışı sağlansın toplumsal mutabakat, uzlaşma hayata geçirilsin (...) istenmektedir. İşverenlerin bu tutumları kendileri açısından oldukça anlaşılabilir bir olgudur. Şimdi de on yıldır uygulanan değişim politikalarının sonuçlarına bir bakalım.

III. BÖLÜM

NASIL BİR ÜLKE'DE YAŞIYORUZ?

Hükümet Programı'nda, Birleşmiş Milletler verilerine göre Türkiye'nin yeri açıklanıyor.

İnsan hakları ve demokrasi değerlendirmesinde 66. sırada, 24 OECD ülkesi içinde en pahalı, en fakir, işsizi en çok, en az elektrik, demir, çelik kullanan, telefon ve otomobil sahibinin en az olduğu ülke.

Büyüme hızı %2. 2,

Nüfus artışı %2. 4,

Yaşam 10 yılda 70 kat pahalılaşmış,

Gelir dağılımının en bozuk olduğu 10 ülkeden biri,

Nüfusun %50'si sosyal güvenlikten yoksun,

Yıllık enflasyon %70,

Kırk ilinde göç var,

En borçlu ülkelerden biri,

Yatırım ve sanayileşme hemen hemen durmuştur." (5)

Hükümet programında çizilen bu genel tablo hiçte iç açıcı bir görünüm sergilemiyor.

Türkiye'de sanayileşmenin Batıya göre oldukça geç başladığı biliniyor. Geç başlamanın kendisi bile bu gün teknolojinin baş

döndürücü bir hızla geliştiği dünyamızda başlı başına önemli bir sonuç.

Önemi geç kalmışlığın ülkenin sanayi yapısından nüfus bileşenine, kültürel yapısından insan ilişkilerine, devlet anlayışına kadar bir dizi alanda gelişmiş ülkelerin yaşayıp çoktan unuttuğu sorunların, üstelikte dünya konjüktürünün yoğun baskısı altında oldukça etkili olmasından kaynaklanıyor.

Geç başlamış da olsa, artık dünyanın terk etmeye başladığı teknolojilerde yoğunlaşmış da olsa ülkemizde özellikle 1980'den sonra baş döndürücü bir hıza ulaşan ücretlilerdeki artış yaşıyor.

1-NÜFUSUN YAPISI (1990)

Ülkemizin nüfus yapısı hızlı bir değişim içerisindedir.

D.İ.E verilerine göre, nüfus bir yandan hızla artıp gençleşirken, öte yandan da bileşeni de hızla değişmekte; toplam nüfus içerisinde şehirde yaşayanların oranı hızla artmaktadır.

1985'te 50.6 milyon olan ülke nüfusu, beş yıl içerisinde 5.8 milyon artmıştır.

Toplam nüfus içerisinde şehirlilerin oranı 1980 de %43.9 iken sürekli artarak 1985'te %53. 0, 1990 da ise %59.0 olmuştur. (6) Bu rakamlar, hükümet programını doğrulayarak ülkemiz hızlı nüfus artışının yanında, büyük bir kırdan kente göç olgusunun yaşandığını gözler önüne sermektedir.

Hızlı nüfus artışı ve göç ise toplam istihdam içinde ücretlilerin sayısını hızla arttırmakta bir başka ifadeyle işçi sınıfı sayısal olarak her geçen gün artmaktadır. D.İ.E. Hane halkı işgücü sonuçlarına göre, 1990 yılında istihdam yapısına baktığımızda 7.005 milyon ulaşan ücretli maaşlı ve yevmiyeli çalışanlar, toplam istihdamın %37 sini oluşturmaktadır. (7)

2-GELİR DAĞILIMI VE ÜCRETLER

Son on yıl içerisinde ülkemizde nüfus artmış, nüfus içerisinde çalışanların sayısı artmıştır. Son on yıl içerisinde ulusal ge-

lirdeki artış ve ulusal gelirin dağılımı, nasıl bir Türkiye sorusunun en önemli unsurlarından birisini oluşturmaktadır.

10 yılda milli gelir artmıştır.

D.İ.E verilerine göre milli gelir 1981-1990 arasındaki on yılda kişi başına gerçek olarak (enflasyondan arındırılmış olarak) yüzde 28 oranında artmıştır. Ekonomideki kişi başına mal ve hizmet artışı verimlilik artışı yüzde 28 olmuştur. Ülkenin gerçek (reel) geliri adam başına yüzde 28 artmıştır. (9)

10 yılda çalışanların milli gelirden aldıkları pay düşmüştür.

1979 yılında maaş ve ücretlilerin milli gelirden aldıkları pay %32.79 iken 10 yıl sonra 1989 yılında %14. 80'e düşmüş, buna karşılık sermayenin payı % 69.80'e çıkmıştır.

İSTİHDAMIN YAPISI

Toplam ücretli; maaşlı ve yevmiyeli.	7.005 milyon
Ücretli ve maaşlı çalışanlar	5.916 milyon
Yevmiyeli (geçici, mevsimlik)	1.089 milyon
İşverenler	677.3 bin
Kendi hesabına çalışanlar	4.794 milyon
Ücretsiz aile çalışanları	6.409 milyon
Ücretli ve maaşlıların istihdama oranı	%31.3
Ücretli, maaşlı ve yevmiyelerin istihdama oranı	%37
Ücretli, maaşlı ve yevmiyeli işsizlerin işgücüne oranı	%46.4
İşverenlerin istihdama oranı	%3.5
Kendi hesabına çalışanların istihdama oranı	%25.3
Ücretsiz aile çalışanlarının istihdama oranı	%33.9

Kaynak : DİE hane halkı işgücü Nisan 1990 (8)12:51

YIL	MİLLİ GELİR (SABİT FİYATLARLA)	SABİT FİYATLARLA	
1981	6.5 trilyon	214 milyar	4.714
1990	284.1 trilyon	344 Milyar	6.052
Artış (10)	%4370	%60	%28

Milli gelirin tarım dışı sektörler arasındaki paylaşımından sanayi ve maaş+ücretlilerin payına baktığımızda maaş+ ücretlerdeki düşüş daha da çarpıcı olmaktadır. 1979 'da tarım dışı gelirler içerisinde maaş+ ücretlerin payı %43.33 iken 1989 yılında 17.49'a düşmüş buna karşılık sermayenin payı % 56.67'den, % 82.51'e çıkmıştır.

Bu rakamların bir tek anlamı vardır. Bu on yıl içerisinde çalışanların milli gelirden aldıkları pay düşürülerek sermayeye kaynak aktarılmıştır. (11)

3-VERGİLER

Milli gelirin kar, faiz, kira ve ücret olarak paylaşımından sonra, milli gelir, vergiler ve devlet harcamaları yoluyla yeniden dağıtılır. Devlet gelirlerden vergiler yoluyla topladığı kaynağı bu kez de kamu harcamaları adı altında yeniden dağıtır. Milli gelirin gerçek anlamda netleşmesi de bu dağılımdan sonradır.

Bu noktanın üzerinde biraz fazla durmada yarar var diye düşünüyorum. Her maaş arttırımı veya KİT'lerde çalışanlara zam sorunu gündeme geldiğinde birileri çıkıp bas bas bağırırmaya başlar. "Kamu açıkları maaş ve KİT'ler yüzünden hızla büyümekte, kamu açıkları nedeniyle bütçe açık vermekte, giderlerini karşılayamayan devlet, para basmak zorunda kalmakta bu da enflasyonu azdırmaktadır."

Oysa sanılanın ve iddia edileninin aksine milli gelir vergiler aracılığı ile işverenler arasında yeniden paylaştırılmaktadır. Devletçe milli gelirin yeniden dağılımı daha vergilendirme aşamasında başlar. Vergi teşvikleri, vergi indirimleri, muafiyetler, vergi iadeleri gibi araçlarla devletçe, belli kesimlere kaynak aktarımı yapılır.

Özellikle vergi teşvikleri, devletin sözümlerine ona ekonomik gelişmelerin gereklerine uygun davranarak vergide eşitlik ilkesinden ayrılmasıdır.

"Vergilemede ters yönde (zenginden yana) ekonomik amaca öncelik verme; matrahı aşındırır ya da ortadan kaldırır, vergi

10 BÜYÜK BANKAYA 900 MİLYAR MUAFİYET SAĞLANDI

BANKA	KAR	VERGİ	V.ORANI	ÖDENMESİ GEREK.VERGİ	MUAFİYET TUTARI
Akbank	798.9	65.5	8.2	391.4	325.9
Y. Kredi	317.2	21.2	6.6	155.4	134.2
Vakıflar	278	36	12.9	136.2	100.2
İş Bank.	246.9	65.3	26.5	120.2	55.6
Garanti	229	26.8	11.7	112.2	85.4
İnterbank	124.9	15.8	12.6	61	45.4
Esbank	77	13.4	17.4	37	24.3
Şekerbank	75.8	5.8	7.6	37.1	31.3
Finansbank	73.6	5.5	7.6	36	30.5
Dışbank	65.7	7.5	11.5	32.1	24.6
TOPLAM	2.287	262.8	11.4	1.120.6	857.8

ŞİRKETLERİN VERGİLERİ VE KARLARI (1989)

Şirket	Kar	Vergi	Vergi Oranı%
Çimsa	13.5 Milyar	1.4 Milyar	10.4
Enka Holding	4.9 Milyar	05. Milyar	9.8
Koç Holding	94.8 Milyar	4.3 Milyar	4.6
Koç Yatırım	17.1 Milyar	06 Milyar	3.7
Alarko Holding	2.2 Milyar	0.02 Milyar	1.2
Bağfaş	37.6 Milyar	-	-
Ege Biracılık	30.4 Milyar	-	-
Peg Profilo	26.1 Milyar	-	-
Çelik Halat	14.9 Milyar	-	-
Bolu Çimento	16.0 Milyar	-	-
Güney Biracılık	9.4 Milyar	-	-
Deva Holding	9.4 Milyar	-	-
Santral Holding	9.4 Milyar	-	-
Akçimento	2.8 Milyar	-	-
Eczacıbaşı Yatırım	2.0 Milyar	-	-

Not :Tablolarda Vergi Vergi oranı bölümünde (-) işareti yer alan şirketler hiç vergi ödememiştir.

teşvikleri bütçe (diğerlerinin vergisi ile karşılanan) gideridir, mali gücü olandan değil, mali gücü olmayandan vergi almaktır... Vergi teşvikleri hakça olmama kötülüğü yanında, ekonomide kaynak kullanımını da (dağılımını) saptırır ve bozar, fiyat oluşumunu etkiler, yoğunlaşmayı artırır, tekeller yaratır, rekabeti ortadan kaldırır, teşvik var diye yersiz yatırım yapılır, teşvikler nedeniyle bilançolar ekonomik (mali) yönden değil, vergisel yönden hazırlanır, sermaye oluşumunun niteliği ortadan kalkar, kaynaklar israf edilir, vergisel nedenlerle çarpık şirketleşme çoğalır, kar payı-faiz ayrımı borçlanmayı arttırır. Borç yatırımın finansman aracı olur. (12)

Teşvik dağılımının portresi tablolardan izlenebilir. Üstelik dağıtılan bu teşviklerin kaynağını ücretlilerden toplanan vergiler oluşturmaktadır.

Gerçekten de 1991 yılında tahakkuk eden 37. 4 trilyon liralık gelir vergisinin üçte ikisinden fazlası ücretlilerce ödenmiştir. 1991 yılı rakamlarına göre ücretliler, toplam gelir vergisinin 25.474 trilyonluk bölümünü öderken, 1.599 trilyonluk bölümü serbest meslek mensupları tarafından ödenmiştir. (13)

Vergiler ücretlilerin maaşlarından peşin olarak kesilirken işverenlerce bir sonraki yıl ve taksitlerle ödenmektedir. İşverenler ödedikleri kurumlar vergisini ise bir dizi muafiyetten yararlanarak %46-%49 olan vergi oranlarını alabildiğine düşürmüşler, bir kısmı hiç vergi ödememiştir. (14)

Bugüne kadar bilançosu açıklanan 10 büyük özel bankaya sağlanan vergi muafiyet tutarı 900 milyar TL'ye ulaşmıştır. Bankalar %49 vergi ödeyecekleri yerde yaklaşık %11 vergi ödemişlerdir.

4- SORUNLARIN KAYNAĞINDA ÇARPIK EKONOMİK POLİTİKALAR YASAKÇI SİSTEM YATMAKTADIR

Türkiye'de 1980'den günümüze kadar uygulanan sosyal, ekonomik politikalar, siyasiler ve iş çevrelerinde serbest piyasa ekonomisi adı altında topluma sunulmuş, piyasa ekonomisi

kutsanırken, çalışma yaşamına iş güvencesine, ücretlere vb. yaklaşım piyasa ekonomisinin gözlüğünde şekillenmiştir.

Ücretlerin piyasa ekonomisinin değişmez yasalarına göre belirlenmesi istenmiştir.

Bu anlayışa göre yatırımları piyasa ekonomisinin gerekleri belirleyecektir. İşçi ücretleri bir girdidir. İşverenin iş piyasasında, herhangi bir üretim girdisi gibi işgücünü de nerede ucuz ve işine uygun görürse alması piyasa ekonomisinin bir gereğidir.

Adeta bir piyasa ekonomisi fetişizmi yaratılmıştır. En başta sosyal devlet ilkesi olmak üzere devletin mevcut sınıfsal yapıdaki görelî dengesizliği ortadan kaldırılmaya, işçi hakları ve demokratik örgütlenmenin önündeki yasakların sürdürüğü bir ortamda, ekonomide libelleşme piyasa ekonomisi, politik yapıda kemikleşmiş anti demokratik yapılanmalarla sürdürülmeye çalışılmıştır.

İşçi ücretlerinin düşürülerek enflasyonun kontrol altında tutulması sürekli serbest piyasa ekonomisi adı altında empoze edilmiştir.

Üstelik ve çarpıcı olan, serbest piyasa ekonomisi adı verilen yutturmacının en acı reçetesini ödemek zorunda bırakılan çalışan kesim, bu politikalar uygulanırken neredeyse yok sayılmıştır.

a- KİT'lerin özelleştirilmesi ve piyasa ekonomisi

KİT'ler ekonomik yaşamımıza, Cumhuriyetin ilk yıllarında, alt yapı ve sanayinin oluşturulması, düşüncesinin ürünü olarak girmişlerdir.

KİT'lerden beklenen, özel sektörün önünü açıp, sanayiye kurumlaştırdıktan, ülkede sermaye birikimi daha doğrusu devlet eliyle zengin yarattıktan sonra özel sektöre devredilmeleridir.

Ne var ki, özel sektör uzun bir süre, KİT'lerin yatırım yaptıkları alanlara yönelip, onları devir almaktansa, KİT'lerden, ucuz girdi sağlamayı, siyasi iktidarla ilişkiler içerisinde, kendilerine kaynak aktarılmasının bir kaynağına dönüşmüşlerdir.

Bilinen deyimle KİT'ler birer siyasi arpağına dönüştürülmüştür. Bir başka anlatımla, KİT'ler aracılığıyla yaratılan artı değer, devlet eliyle özel sektöre, ucuz girdiler olarak aktarılmıştır. Meselelerin can alıcı noktası da buradadır.

Düne kadar, bu kaynak aktarımından hoşnut olan sermaye çevrelerinin KİT'lere, 12 Eylül'den sonraki yapılanmasında, kendilerine vergi iadeleriyle, devlet tahvilleri, ihracat teşvikleriyle direkt kaynak aktarılmasıyla, gereksinimleri kalmamıştır.

Bugün KİT'ler, istenmeyen biçimde iç tüketime yönelik üretim ve tüketim malı üretmektedir. Yağmalanmalarının zamanı gelmiştir. Bu nedenle de KİT'lerin verimliliğini, yenilenmesini değil, "Devletin Küçültülmesi" "Piyasa Ekonomisinin" bir gereğinin yerine getirilmesi adına her ne pahasına olursa olsun, özel sektöre devrini gündeme getirmektedirler.

"Özel Sektör (ise) olaya sadece iç tüketime yönelik KİT'lerin bir an önce ele geçirilmesi olarak bakmakta, doğru bir değerlendirme içinde olayın makro düzeyde doğru çözümlerinin bulunmasını zorlaştırmaktadır. (15)

Devletin küçültülmesinden kast ettikleri ise kesinlikle merkezi devletin, yerini alacak, katılımcılığı kurumlaştırarak geliştirmiş, yerel yöneticilerin güçlendirildiği bir devlet yapısı değildir.

Devletin küçültülmesi, gerçekten isteniyorsa, siyasal demokrasi tüm kurum ve kurallarıyla işletilip, KİT'ler yerel yönetimlerin, ekonomik ayaklarını oluşturacak güçlü yapılanmalar olarak değerlendirilebilirler.

Sadece mülkiyet değişikliği ile KİT'lerin verimliliklerinin sağlanacağı ise bir hayaldir. Yapılması gereken, KİT'leri siyasi baslıklardan arındırıp, ekonomik ilkeler ve yukarıda özetlediğimiz anlayış çerçevesinde yeniden örgütlemektir.

b-Piyasa ekonomisi adı altında devlet müdahaleleriyle sektöre direkt kaynak aktarılmıştır

Tüm iddia edildiğinin aksine on yıl boyunca piyasa ekono-

misi hiç bir zaman ülkemizde uygulanmamıştır. Aksine piyasa ekonomisinin en çok sözü edildiği bu dönemde devletin ekonomiye müdahalesi doruk noktasına çıkmış, hatta devlet yapılanması bürokrasi, ihracata dayalı ekonomik sisteme uyum sağlayabilecek yapısal değişiklikler geçirmiştir.

Geçerken anımsayalım. Devletin sınıflı bir toplumda ekonomik etkinliklere müdahale etmemesi düşünülemez. Aksi bir örnek görülmemiştir. Ancak, müdahalenin dozağı ekonomik gerçekler ve sınıfların gücü oranında kimi dönemlerde, esnemeler göstermiştir. Sosyal devlet olgusunun ortaya çıkışı gibi.

1980 sonrasında, sendikaların elleri kolları bağlandıktan sonra iddia edildiğinin aksine, devletin çalışanlar aleyhine ekonomiye müdahalesi neredeyse ulusal bir politika haline gelmiştir.

Devlet 1980 sonrasında, 80 öncesi KİT'ler aracılığı ile ucuz girdi sağlayarak yaptığı kaynak aktarımını, açıkça ve dolaysız olarak yansıtmaya başlamıştır. Kaynak aktarımı varsa, bu kaynağın kimden aktarıldığı ve nasıl aktarıldığı sorunu da vardır.

1980 sonrası bu sorunun yanıtı çok nettir. Serbest piyasa ekonomisi adı altında "kalkınma stratejisi"ndeki değişikliklere koşut olarak, yurt içi iktisadi artığın yaratılması ve dağılımı da, çoğu kez devletin aktif yönlendirmesi sonucunda yeniden yapılandı. Bu süre uyarınca, yurt-içi emek piyasası politik otoritenin baskısıyla emekçilerin depolitize ve pasifize edilmesiyle yeniden düzenlendi. (Cizre- Sakallıoğlu, 1991; Boratav 1992) Emegün pazarlık gücü 1982 Anayasası ve çalışma yasalarındaki değişikliklerle kısıtlandı. Kırsal ekonomi de fiyat makasındaki açılmayla birlikte (Mutlu 1990) derin bir marjinalleşmeye uğradı, köylü yoksullaştırıldı. Dolayısıyla tüm emekçi kesimlerden kentli sanayi ve mali sermayeye yoğun ölçüde kaynak aktarımı sağlandı. (16)

Bu uygulamanın adı da serbest piyasa ekonomisi devletin küçültülmesi olmuştur.

Devlet küçülmemiş, anti demokratik yasalarla, işçinin, köylünün, halkın cebinden aldığını, özel sektöre kaynak aktarmıştır.

Beklenilenin aksine işçinin köylünün cebinden çıkan bu paralar yatırıma dönüşmemiştir. Özel sektör yatırımları reel olarak 1979 düzeyine 1986 yılından sonra ulaşabilmiştir. Kamu yatırımlarının, kısılmasıyla birlikte ise 1980-1989 arasında reel olarak toplam sabit yatırımlar ancak 1.8 oranında artmıştır. (17)

Devlet, teşviklerle, kurumlar vergisindeki vergi istisnalarıyla, vergi iadesiyle sermayesinin vergi payının düşürülmesi enflasyonla eritilen ücretlerle, değer yaratılması gibi uygulamalarla serbest piyasa ekonomisi denilen bir dönemde en yoğun müdahaleci dönemini yaşamıştır.

Kısaca sermaye devletin sayesinde 10 yıl boyunca Ali Kıran baş kesen kesilmiştir.

IV. BÖLÜM

**12 EYLÜL VE 1980 SONRASI
TÜRKİYE'DE SENDİKAL HAREKET**

1-12 EYLÜL'ÜN İLK HEDEFİ SENDİKALAR OLMUŞTUR

1961 yılına kadar sürekli yasaklı kalmasına, ülkede sanayileşmenin geç başlayıp yavaş gelişimine karşın, sendikal hareket 1961-1980 arasında hızla gelişmiştir. Ne varki bu gelişme aynı hızla sürmemiş 12 Eylül 1980' de bıçakla kesilmiş gibi durmuş, üç yıl süren yasaklı dönemden ülke işçi hareketi bir konfederasyonu kapatılıp yöneticileri tutuklanmış, Anayasa ve yasalarla elleri kolları bağlı olarak çıkmıştır.

14 Eylül 1980 günü MGK 3 no'lu bildiriyle 54 bin işçinin sürdürdüğü grevler sona erdirilmiş, grevler yasaklanmıştır.

12 Eylül 1980'de DİSK, MİSK yöneticileri tutuklanmış, DİSK, MİSK ve Hak-İş ve bağlı sendikaların bankalardaki paraları bloke edilmiş, binalardaki değerli evrak malzeme ve paralar muhafaza altına alınmıştır.

Yaklaşık beşyüz bin işçinin sendikası kapatılmış. Türk-İş ve bağlı sendikalarında toplu iş sözleşmesi yapma hakları ellerinden alınmış, işçi ücretleri dört yıl boyunca YHK tarafından belirlenmiştir.

12 Eylül 1980'den sonra hem çalışanlar hem sendikalar açısından yasaklı bir dönem başlamıştır.

Başta Anayasa olmak üzere, çalışma yaşamını düzenleyen

yasaların tamamı yasakçı bir anlayışla, sosyal koruma ilkesi bir tarafa itilerek, biçimsel eşitlik anlayışı ön plana çıkarılarak ve sendikalaşma, grev ve toplu iş sözleşmesi gibi haklar kerhen tanınarak hazırlanmıştır. TİSK XII. Olağan Genel Kurulunda çalışma yaşamında yapılması istenilen tüm değişiklikler ise istisnasız hemen hemen rapordaki gibi tek yanlı olarak anayasa ve yasalara geçirilmiştir.

1982 Anayasasının öngördüğü biçimsel eşitlik anlayışı tarafsızlığı değil, güçsüzü korumasız kılarak, sonuçta güçlüden yana taraf olmayı getirmiştir.

1982 Anayasası grev hakkını korumayı değil kerhen tanıdığı bu hakkı, ayrıntılı hükümleriyle sınırlamayı hedeflemiştir.

Anayasa siyasal grev hakkını ortadan kaldırmış, 2821 sayılı yasa, sendikaların siyaset yapmalarını, siyasi partilerde yönetim organlarında görev almalarını yasaklamıştır.

Genel grev ve dayanışma grevi yasaklanmıştır.

Hak grevinden Anayasal güvence kaldırılmıştır.

Grev kısıcılığına anayasal güvenceler getirilmiştir.

1982 Anayasası anayasadan çok bir tüzüğe benzemekte, içerdiği ayrıntılı hükümlerle, çalışma yaşamının dinamizmini öldürmekte, çalışma yaşamına ilişkin, hükümetlerin rahat değişiklik yapma hakkını sınırlayarak, adeta çalışma hayatı gibi dinamik bir alanı dondurmaya çalışmaktadır.

1475 sayılı iş yasasının 13. maddesinde işverene tanınan sınırsız ve mutlak fesih hakkı, ayrımsız tüm işçi haklarını, toplu iş sözleşmesi hükümlerini, uygulanamaz hale getirmekte işçi ve sendikalar üzerinde sürekli bir tehdit unsuru oluşturmaktadır.

TSGLK içerdiği formalite tuzaklarıyla, sendikaların yetki almasını olanaksızlaştırmakta, işverene sendikasızlaşmayı sağlayabilmesi için 13. maddeyle birlikte olanaklar sunmaktadır.

TSGLK'da getirilen hak düşürücü sürelerle toplu iş sözleşme prosedürü bıçak sırtına yatılmaktadır.

TSGLK getirdiği grev yasaklarıyla yetinmemekte, grev kısıcılığını özendirerek, işçileri karşı karşıya getirecek düzenlemeleri

içermektedir.

TSGLK işçiler için ağır yaptırımlar öngörürken, işverenin grev süresince yasaları çiğnemesini 30-150 bin lira gibi komik yaptırımlara bağlamakta, adeta işvereni gerekirse yasaları da çiğnemeyi göze alarak grev kırılcılığına teşvik etmektedir. TSGLK 'da grev erteleme ile grev yasaklama aynı sonuca bağlanarak erteleme adı altında yasaklama kurumlaştırılmıştır.

"Sendikalar üzerinde kurulan yasal baskı, 1983 tarihinde yürürlüğe sokulmuş olan 2821 sayılı sendikalar kanunu ile 2822 sayılı TSGLK'nda öngörülmüş olan hükümlerle de sınırlı değildir. Çoğu 12 Eylül'den sonra yürürlüğe sokulmuş veya yeniden biçimlenmiş olan başka bir dizi yasa da sendikal özgürlükleri kısıtlayıcı yönde ve yasakçı nitelikte çeşitli hükümler içermektedir. Bu yasalar şöyle sıralanabilir. 1402 sayılı Sıkıyönetim Kanunu, 3217 sayılı Serbest Bölgeler Kanunu, 1475 sayılı İş Kanunu, 2935 sayılı Olağanüstü Hal Kanunu, 2908 sayılı Dernekler Kanunu, 2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu, 2845 sayılı Devlet Güvenlik Mahkemeleri Kanunu, 765 sayılı Ceza Kanunu." (18)

1982 Anayasanın kabulü ve serbest toplu pazarlık döneminin başlamasıyla birlikte, sendikacıların ilk tepkisi bu yasalarla hak alınamaz, grev yapılamaz şeklinde olmuştur.

Bu peşin yargının 12 Eylül'den çıkış sürecinde işçilerce geliştirilen oldukça yaratıcı eylem biçimleriyle çok gerçekçi olmadığı bu yasalara karşın hak alınabileceğini, daha doğrusu ücret zammı alınabileceğini göstermiştir. Ancak genel olarak on yılı sendikalar açısından değerlendirdiğimizde 1982 Anayasasının işçiler ve sendikalar için öngördüğü amaçlarına önemli ölçüde ulaştığı da bir gerçektir.

2-12 EYLÜLLE GETİRİLEN SİYASET YASAĞI, SENDİKALARI YAŞARKEN ÖLDÜRMEYİ HEDEFLEMİŞTİR

Sendikalar bir yanda birkaç yıl içerisinde birilerinin istemine

göre oluşmamışlardır. Kapitalizmin ortaya çıkmasıyla ortaya çıkmışlar, uzun bir tarihsel süreçte gelişip evrimleşerek, bugünkü temel misyonlarını yüklenip oluşmuşlardır. Sendikaların bu misyonlarını kendisine asla yasalar bahşetmemiştir. Aksine sendikaların gelişimi, temel özelliklerinin yasalarca tanınmalarını da beraberinde getirmiştir.

Sendika nedir sorusuna bugün "sendika üyelerinin ortak ekonomik, sosyal ve kültürel haklarını korumak ve geliştirmek amacıyla kurulmuş sınıf temeline dayalı demokratik kitle örgütleridir" biçiminde verilecek bir yanıt hemen hemen herkesin üzerinde hemfikir olduğu temel unsurları içermektedir. Bu tanımı yasalar ya da yasa koyucular değil işçi sınıfının ve toplumun gelişimi ortaya çıkartmıştır.

Tüm dünyada sendikaların tarihi, siyasal iktidarlarca yapılan baskılar, sendikaları yok etme çabalarıyla doludur. Sendikalar kendilerini mücadele ederek, içinde buldukları sistemin sınırlarını genişleterek kabul ettirmişler, toplumsal yasallık kazanmışlardır. Ücretli emek var olduğu sürece biçim değiştirse de bu mücadele sürecektir.

Ne varki önceleri sendikaları bütünüyle yok etmeyi hedefleyenler, sendikaların güçlenmesi, kendi tabanlarıyla bütünleşmesi karşısında oldukça ustalıklı taktik değiştirip, bir yandan onların varlığını kabul edip hatta onlara övgüler düzerken öte yandan da sendikaları etkisizleştirecek, yozlaştıracak biçimler geliştirmişlerdir.

Toplumda genel kabul görmüş bir gücü yok etmeye çalışmaktansa onu yozlaştırıp, doğal yaşam damarlarını keserek etkisizleştirip, gelişmelerin dışına iterek, bir anlamda doğal ölümle yok etmek çok daha etkili bir yol haline gelmiştir.

12 Eylül'de ülkemizde de bu yol izlenmiş, sendikalar önce kendi ölçüleri içerisinde ayıklanmış, bir kısmı ağır cezalara çarptırılırken bir diğerinin hafifçe kulağı çekilerek bırakılmış, gözdağı verilmiştir. Sendikalar çalışma yaşamını düzenleyen yeni anayasa ve yasalarla bir yandan demokrasinin, sistemin

anayasal kuruluşları olarak düzenlenirken öte yandan da onların hayat damarları tıkanarak zaman içerisinde öldürülmeye bırakılmıştır.

Sendikalar dünya sahnesine devlet ve iktidar karşısında yurttaşların hak ve çıkarları ile siyasal iktidarın yurttaşlar lehine denetim ve sınırlanmasının en çok tartışıldığı, siyasal iktidarın egemenlik hakkını aldığı kaynağın sorgulanıp teorik olarak da olsa halka geçtiği bir dönemde çıkmışlardır.

Egemenlik hakkının kaynağının tanrıdan halka geçmiş olması yurttaşların siyasal iktidar karşısında ve ona egemen olanlar karşısında gerekli güvenceyi sağlayamaması bir dizi değişimin yanında demokrasilerde "yurttaşların ve yurttaş gruplarının devleti ve onun bir parçası olan siyasal iktidarı, kendilerince haklı gördükleri doğrultuda demokratik kurallar çerçevesinde etkilemeleri, demokrasinin temel ilkeleri içerisinde yer almıştır." (19)

Siyasal iktidar yurttaş ilişkilerinin bu yöndeki değişiminde en önemli yeri sendikalar işgal etmiştir. Tüm dünyada üyelerinin hak ve çıkarlarını işverenler karşısında koruyup geliştirme amacıyla ortaya çıkan sendikalar, işverenlere karşı verdikleri mücadelenin, ücret artışıyla sınırlı olsa dahi işverenlere karşı kullandıkları toplu pazarlık ve onun bir parçası toplu iş sözleşmesi ve grevlerle yetmediği, aldıkları ücret artışlarının siyasal iktidarın aldığı kararlarla ortadan kaldırılabildiği, grev, serbestçe örgütlenip güçlenme gibi haklarının siyasal iktidarın müdahaleleriyle sınırlanabildiği ya da ortadan kaldırılabildiği gerçeği ile yüzyüze kalmışlardır.

Bu normaldir de. Çünkü, "Her siyasal iktidar değişik çıkar gruplarının bulunduğu sınıflı bir toplumda aldığı kararlarla bu gruplar ve sınıflar arasında politik bir tercih yapmak zorundadır. Bu tercihin yönünü ve etki düzeyini toplumda var olan güçler dengesi belirleyecektir. Siyasal iktidara en çok baskıyı yapabilen gücüyle bir anlamda onu zorlayabilen kesim politik olarak kimin tercih edilebileceğini belirleyebilecektir." (20)

Kaldı ki "çağımızda" ücreti oluşturan sayısız ekonomik unsur üzerindeki etkinlik, ülkenin genel ekonomik, sosyal politikasının yürütülmesi konusunda kazanılan etkinlik ölçüsünde gerçekleşebilir. Dolayısıyla sendikalar, bu politikanın parçaları olan, fiyat politikası, vergi politikası, sosyal güvenlik politikası, kalkınma politikası, bütçe politikası, dış ticaret politikası gibi konularda etkinlik kazandıkça, üyelerin çıkarları bakımından, ücret artışı sağlama mücadelesi bakımından yürüttükleri mücadeleye bütünlük kazandırmış olurlar. Sendikaların bu düzeyde bir siyasal etkinlik kazanmaları, daha insanca bir toplum düzeni oluşturma mücadelesine katkıları açısından da büyük önem taşır." (21)

Kısaca sendikalar toplumda örgütlü diğer kesimler gibi siyasal iktidarın kendilerine etkileyen politik kararlarının oluşum ve uygulanmasında demokratik toplumlarda birer baskı grubu olarak hareket edip bu doğrultuda güçlerini kullanma haklarına sahiptirler.

Bu gücün somutlanmış biçimi siyasal iktidarı uyaran açıklamalardan kamuoyunu bilgilendirmeye, kendi yanına çekmeyi hedefleyen açıklamalara, siyasal iktidarı her türlü araçlarla eleştirmeden, greve kadar bir dizi araçla ortaya çıkabilir. Bu araçlardan en etkili olanı siyasal amaçlı grevlerdir.

Bu hakkı kullanabilme olanağını 1961- 1980 döneminde elinde bulunduran ülkemiz sendikal hareketi, siyasal iktidarı çalışanlar lehine kararlar almaya zorlayan, toplumda saygınlığı olan bir güç olarak belirlenebilmiştir. 15-16 Haziran'da DİSK'in kapatılması kararına İş Yasası'nın değiştirilmesine karşı verdiği mücadele bu konudaki en çarpıcı ve unutulmaz örneklerden birisini oluşturmaktadır.

24 Ocak istikrar önlemleri altında uygulamaya konulan ekonomik pakette, ülkemizde 12 Eylül öncesi görece özgürlükler ortamında uygulanmadığı, bu politikaların uygulanabilmesi için tüm demokratik özgürlüklerin yok edilmesi gerektiği için sün-gü zoruyla sendikaların üzerine gidilerek hayata geçirilmesi ol-

betteki tesadüf değildir.

Genarellerce TİSK Raporu doğrultusunda çalışma hayatını düzenlemeye çalışan 1982 Anayasasının 52. maddesi bu gerçeklerden hareket ederek sendikalara siyaset yasağı getirmiştir. Anayasanın 52. maddesine göre "Sendikalar ... siyasi amaç güdemezler, siyasi faaliyette bulunamazlar, siyasi partilerden destek göremezler ve onlara destek olamazlar. Derneklerle, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları ve vakıflarla bu amaçlarla ortak hareket edemezler."

Anayasasının 52 maddesindeki yasak hükümleri 2821 sayılı kanununun 37. maddesi aynen tekrarlamıştır.

Anayasa 54. maddesiyle siyaset yasağını ete kemiğe büründürmüş, siyasi amaçlı grev yasağı getirmiş, 2822 sayılı TSGLK 73. maddesi de bu yasağa açıklık getirerek cezai yaptırım getirmiştir.

12 Eylül'le kurumlaşarak önlerine çıkan siyaset yasakları sendikal yaşamın pratiğinde ne yazık ki gerekli tepkiyle karşılanmamıştır. DİSK ve yöneticilerinin tutuklanarak işkenceye alındığı bir ortamda kendi onurlarını, sendikaların onurlarını korumaya çalışırken sığağı sığağına tepki beklemek elbetteki mümkün değildir. Ancak, 12 Eylül sabahı binlerce DİSK üyesinin sokağa çıkacağını bekleyen ve bu beklentinin şaşkınlığından kısa sürede sıyrılıp tepkisizlikten güç alarak saldırılarını daha da arttıran genarellerin uğradığı hayal kırıklığı (!) düşünüldüğünde dahi, büyük gücüne övgüler dizilen işçi sınıfının sınıf bilincinin en gelişmiş olduğu, öncü işçilerin toplandığı DİSK üyeleri tüm toplumsal kesimler gibi 12 Eylül sabahı iyi bir sınav vermemişlerdir. O günün baskı koşullarında böyle bir tepkinin beklenemeyeceği söylenip bu tepkisizliğe bir dizi gerekçelerde üretilebilir. Büyük ölçüde doğrudur. Ancak tepkisiz kalındığı da bir olgu olarak tesbit edilip unutulmayanlar hanesine yazılmalı, içi boş ajitasyonların kendi gücünü abartmanın, kendine dizdiği övgülerin nelere mal olduğunu işçi sınıfının hatırlaması açısından da unutulmaması gerekir.

Siyaset yasağı ve Türk-İş'in vermiş olduğu tepki ise daha ilginç olmuş, Türk-İş kendisini yasaklayan, hükümete bırakın tepki göstermeyi bakan vermiştir.

Siyaset yasaklarıyla, Türk-İş'in kendisinin siyasi etkinliklerini kendi eliyle sınırlama çabası bir anlamda örtüşmüş, Türk-İş'in partiler üstü sendikacılık anlayışı, siyasi etkinlik dışı sendikacılık olarak adeta Anayasalarla yasalarla güvence altına kavuşturularak resmi sendikacılık anlayışı haline gelmiştir.

Dolayısıyla da, Anayasa ve yasalarla her türlü siyasi etkinliğin yasaklandığı, sendikaların siyasi etkinlikte bulunmasını bir başka uç noktaya götürüp siyasi parti gibi davranmak olarak algılayan DİSK'in kapatıldığı 1980'li yıllarda sendikalar ve siyasi etkinlik olgusu bir kaç gazete makalesinin dışında gündeme dahi gelmeden kendisine kendi eliyle siyasi etkinliği yasaklayan Türk-İş'in anlayışıyla da örtüşerek bugüne gelmiş, 12 Eylül öncesi çok sık tartışılan bir konu genarellerce çözüme kavuşturulmuştur.

1980'li yıllarda getirilen siyasi etkinlik yasağı ve bu yasağın Türk-İş'in partiler üstü politika anlayışı ile örtüşmesi, sadece sendikaların siyasi iktidarın kendilerini ilgilendiren konularda söz sahibi olamamaları sonuçlarının ötesine taşmış, o güne değin TİS'nin işçilerin katılımcılığını öngören tüm idari maddeleri budanmış, özellikle de işçi disiplin kurulları, adı var işlevi yok kurumlar haline dönüştürülmüş, daha acısı, sendikaların hiç bir etkinliği kalmadığı kurullar biçimsellikleriyle işçi çıkartmalara meşruluk sağlayan kurumlar haline dönüşmüştür.

3-SİYASET YASAĞININ SONUÇLARI

a- Sendikaların işçilerin uzman muhasebe örgütlerine dönmüşlerdir

Sendikaların demokratik baskı grubu olma nitelikleri ortadan kalkarak sendikalar işçilerin uzman muhasebe örgütü haline gelmiştir.

Ülkemiz tarihinde hiç bir dönemde adı demokrasi, çok partili yaşam olupta kitlelerin, çalışanların depolitize edildiği, kendilerini ilgilendiren bir dizi yaşamsal kararların alınmasında bu denli hafife alındıkları, hatta kendi oylarıyla seçip oluşturdukları parlamentonun bir tastik kurumu haline dönüştüğü bir ikinci dönem yaşanmamıştır.

İşçi ücretleri hızla düşürülürken, ülkemizin ucuz işgücü cenneti olduğu tüm dünyaya ilan edilerek yabancı sermaye ülkeye davet edilmeye başlanmış, hayali ihracaat, devleti çalıp çırpma yarışı almış başını gitmiştir.

Bu dönemde vergiler çalışanların sırtına yüklenirken, zorunlu tasarruf gibi uygulamalarla, işçilerden kesilen paralar spekülatörlere peşkeş çekilmiş, moral değerler hızla erozyona uğratılmış, yetki gasbı, anayasa ihlalleri, kaçakçı afları günlük yaşamın sıradan işleri haline gelmiştir.

On yıl boyunca parlamentodan işçi lehine bir tek yasa çıkmamış işçi liderleri günlerce bakan, başbakan peşinde randevu beklemek zorunda kalmışlar, göstermelik ufak tefek değişiklik ya da vaatlerle oyalanmışlar, bir tek cümleyle keyfilik almış başını gitmiştir.

Sendikalar çalışma yaşamına ilişkin yasal düzenlemeler bir yana, yasaların kendilerine tanıdığı TİS'le normatif hükümler koyarak çalışma yaşamını belirleme haklarını dahi kullanamamışlar, işçiler lehine bir tek idari maddeyi dahi değiştirememişlerdir.

Bu yasalarla grev yapılamaz hak alınamaz diye feryat etmelerine, yapılan kimi grevlerin işçiden çok işverene yaramasına, grev korkusunun işçiden çok sendikacılar da yer etmesine, keyfi işten çıkarmaların, sendikasızlaştırmanın yasaların sağladığı olanaklarla hızla yaygınlaşmasına karşın ciddi sayılabilecek bir tek yasal düzenleme dahi elde edememişlerdir.

İki yılda bir TİS masalarına oturmuşlar, tüm idari maddeleri eskisinin aynısı olması koşuluyla hızla geçmişler, tek değişikliği ücrette yaparak TİS'leri bitirmişler, her TİS sonrası yüzlerce işçi-

nin kapı dışarı edilmesini elleri kolları bağlı seyretmek zorunda kalmışlar, hiçbir güvence getirememişlerdir. Sonuçta sendikalar, üyelerinin ücretin dışında hiçbir hakkında söz sahibi olmayan, ancak ücret konusunu tartışabilen, ücretin dışındaki hiç bir yaşamsal konuda hiçbir güvence getiremeyen bir anlamda uzman muhasebe örgütleri haline gelmişlerdir.

b-Sendikalar inandırıcılıklarını yitirmişlerdir

Çalışanların on yıl içerisinde biriken sorunları, sendikaların çaresizlik duvarlarıyla karşılaşmıştır. Sendikaların varlık nedeni üyelerinin hak ve çıkarlarını korumaktır. Sendikalarda ise ilginç bir kısır döngü yaşanmaktadır. Sendika üyesi işçi on yıl boyunca sadece ücretine dikkat etmiş, ücretin dışında kalan haklar konusunda hiçbir talebinde ısrarlı olmamış, sendikasını sıkıştırmamıştır. İşten atılma tehlikesini, iş güvencesinin olmadığını görmüş, ne varki ilginç bir tevekkül anlayışıyla kendisi işten atılana kadar işten atılmayı görmemezliğe gelmiş, adeta deve kuşu gibi kafasını kuma gömmüştür. İşten atıldığında sendikasına gidince sendika çaresizlik içinde tazminatını alan işçiye işe döndürmek için hiçbir olanağı olmadığı yasaların buna elverişli olmadığı gerçeğini söylemek zorunda kalmıştır.

Gerçeğin yüzü soğuk, sorumluluğu ağırdır. İşçi sendikasını, sendikacı işçiyi suçlamaya, sendikacı TİS'de iş güvencesine ilişkin üyelerinin kendisine destek olmadığından yakınmaya, işçi sendikasının işten atılınca kendisine sahip çıkmadığından yakınmaya başlamıştır. Bir anlamda işçilerde sendikalarının daraltılan misyonlarını kabullenmeye başlamışlardır.

Son yıllarda ise özellikle işten atılmalar karşısında kendiliğinden başlayan işçi eylemleri uç vermeye açlık grevleri, işi yavaşlatma, yer yer işgal benzeri eylemler yaşanmıştır.

Ne yazık ki bu eylemler siyasilerin ve kimi sendikacıların kahraman işçi sınıfı edebiyatıyla nutuk attıkları, somut kazanımlar getirmeyen bir süre sonra direnen işçilerin kaderleriyle baş başa kaldığı umutsuz çıkışlar olarak sönümlenip gitmiştir.

On yıl boyunca yeni örgütlendikleri her işyerinde sendikacılar, işçileri uyararak, işten atıldıklarında yapabilecekleri fazla bir şey olmadığını vurgulayarak işe girişmeyi, bir sendikacılık ilkesi haline getirmek zorunda kalmışlar, güvence aradığı için sendikaya başvuran işçilerin bu başvurularına güvence olmadığını anlatarak yanıtlar vermeye başlamışlardır.

Son on yıl içerisinde yapılan her sendika kongresinde, her büyük çaplı grevin başlangıcında, sendikacılarca işçi sınıfının dağları, yerinden oynatan eşsiz gücüne övgüler dizilmiş, bu gücü hafife alan gafil işverenlere, bu gücü gösterecekleri ilan edilmiş, genel grev çağrıları, birlik beraberliğin önemi vurgulanmış, salonları dolduran yüzlerce işçi avuçları patlayana kadar atılan bu nutukları dinlemişler, ama hemen ertesinde birlik ve beraberlikten en çok söz edildiği dönemlerde herkes başının çaresine bakma gemisini kurtarıp kaptan olma derdine düşmüş, bir türlü işçi sınıfının dev gücü bir tek idari maddenin değişmesini, atılan bir işçinin işine dönebilmesini sağlayamamıştır.

Sonuçta grev boylarında salonlarda verilen sözler havada boşlukta kalmış, doğru güzel sözler yıpranıp etkisini yitirmiş, dile getirdikleri kavramları erozyona uğratmıştır. Tüm bu gelişmeler ise sendikacıların inandırıcılıklarını yitirmelerine, işçilerin ise sendikalardan daha çok soğumasına yol açmıştır. Tutulmayan her söz, havanda su dövmekten başka hiçbir sonuç getirmemiştir. On yıl boyunca sendikalar sürekli gerilemiş sürekli üye kaybına uğramış, sendikalılışma oranı bırakın artmayı sürekli düşme eğilimi içerisine girerek %28'lere inmiştir.

c-İşçilerin dayanışma duyguları zayıflamış, bireysel çıkış yolu arayışları artmıştır.

Kendi gücünün bilincine varan, bu gücünün sonuçlarını gören insan güzelleşir. Başını onurla dikilir gözlerinin içini yaşama sevinci doldurur. Alicenaplaşır, cömertleşir, çevresine olan ilgiyi yoğunlaşır, dayanışma duygusu pekişir.

Sendikaların siyasi etkinlikleri yoluyla, siyasi iktidarı yönlendirmeleri üyeleri işçilerin, o güne kadar mutlak ve sarsılmaz güç olarak bildikleri siyasal iktidarın kendi güçleri karşısında esnemesi, onların ülke bütünü hakkında söz söyleme, katılımcı olma istemlerini kamçılıyıp şevklendirir. Kendilerine, kazanımlarına olan güvenlerini arttırır. Seyfi Demirsoy'un "Ankara'da meclis var, hükümet var; Ankara'da Türk-İş var" sözleri bu gerçeğin, 1980 öncesi elindeki olanakları ve gücü bilen bir sendikacının oldukça özlü güveninin ifadesidir.

Son on yıl boyunca ise bu süreç tersine işlemiştir. Sendikaların siyasal iktidarlar üzerindeki etkilerinin sınırlanması, üyesi işçiye yasal, TİS anlamında güvenceler getirememesi, çalışma yaşamında en az patron kadar etkili bir güç olarak görülen, cesaret alınan, başların daha dik kalkmasını sağlayan bu gücün artık adı olup kendisinin olmadığı izlenimini işçiye vermiş, işçiler artık tek güç olarak işyerinde patronu, işyeri dışında sarsılmaz devlet otoritesini görmeye başlamışlardır.

Kendi gücüne inaçsızlık temelinde bu kez tersine bir süreç başlamıştır. Dayanışmayı zorunlu kılan sendikalardan güç alma, yerini işverene olabildiğince yakın olarak yerini sağlamlaştırma duygusuna dönüşmüş, sendikasıdan kaçan, sendikalı olduğunu saklayan her türlü dayanışmadan ortak çıkarlar için mücadeleden kaçınan güvensiz, ikircimli, tevekkülü şiar edinmiş bir işçi tipi ortaya çıkmaya başlamıştır.

Sendikacılarca çok sözü edilip bir türlü hayata geçirilemeyen, birlik vaatleri, genel grev sözleri de bu aşağıya kayışı hızla arttırmıştır. Gün geçtikçe sendikalarca yapılan mitinglere olan ilgi zayıflamış, sınıf dayanışması yerini sınıf korkusuna bırakmıştır. İşçiler arasında şans oyunlarının, lotaryanın, ne yapıp yapıp köşe dönme isteminin yeşermesi tesadüf değildir.

d- Sendika içi yaşam kısırlaşmıştır

Sendika yönetimlerinin seçimle ve birkez seçilene kadar belli süreyle belirlenmesi onlara demokratik nitelik kazandıran en önemli özelliklerden birisidir. Seçimin olduğu her yerde kendi

çapında bir iktidar mücadelesinin olması, seçimin ve demokrasinin doğası gereğidir. Sendikalar sosyal bir alanda çözüm üretmeye çalışan kurumlardır. İçinde yer aldıkları ortamın dinamikliği her zaman değişik görüşlerin, değişik sendikal anlayışların yeşermesinin de en güçlü zeminidir. Değişik görüşlerin sendikada yer alması onun sağlıklılığının, zindeliğinin zenginliğinin de bir göstergesidir. Birbirinden değişik görüşlerin sürekli tartışıldığı bir sendika içi yaşam sendikanın bünyesine sürekli aşî işlevi görerek onu diriltir.

1980 sonrası artan, derinleşen sorunların bastırmasıyla, sendika içi mücadele iyime kazanmıştır. Sendika yönetimlerine aday olanlar yönetime geldiklerinde Anayasa ve yasalarda yer alan yasaklar çemberi karşısında etkisiz kalmışlardır. Siyasal iktidara baskı yaparak, sorunun politik yollardan çözümünü gündeme getiremeyince ise, sendika içi mücadele yöneticilerin kişisel özelliklerine indirgenerek kısılaşmıştır.

Bir başka anlatımla, ülkemiz geleneğinde sendika yönetimleri ve sendika içi muhalefet bir türlü istenilen düzeye ulaşamamıştır. Sendika yönetimleri geldikleri konumu ne pahasına olursa olsun koruma, sendika içi muhalefeti ise yine ne pahasına olursa olsun yok etme anlayışıyla hareket etmişler, çok sesizliği boğmuşlardır. Sendika içi muhalefet ise, kendisini rahatlatacak bir platform deyim yerindeyse bir kalite kazanamamıştır. Görevi yönetimi eleştirip belli ölçülerde denetlemek, ona yeni perspektifler sunmak, işçilere değişik alternatifler sunarak sendika içinde hizmet, yarışını sürdürmek olan, sendika içi muhalefet, muhalefeti olumlu olumsuz ne yapılırsa karşı çıkma karamalama olarak algılamış, sendika için muhalefetin yönetimin hiçbir etkinliğine karışmaması onun dışında yer alması muhalefet olmanın namus borcu haline dönüştürülmüştür.

Değişik sendikal görüşlerin tartışılması değil, kara çalma, sürekli birbirleri hakkında spekülâtif çirkin suçlamalarda bulunma, suçlama sendika içi yönetim ve muhalefetlerin birbirlerine karşı ortak dili haline dönüşmüştür.

V. BÖLÜM

DEĞİŞİM VE SENDİKALAR

Sendikalar içerisinde değişimin gerekliliğinden, yeni bir sendikacılık anlayışının kurulmasından söz etmeyen yoktur. Özellikle DİSK'in açılmasıyla birlikte bu söylem daha bir hızlanmış tır. Yeni bir sendikacılık anlayışının gerekliliği söylenirken yeniden ne anlaşıldığı ve nasıl bir değişim gerektiği soruları genellikle yanıtız kalmakta ya da muğlak ifadelerle geçiştirilmektedir. Değişim gerekliliğinin bu denli ısrarlı vurgulanmasına karşın, neden değişim gerektiği nelerin nasıl deęiőeceęi konusu bir türlü tutarlı bütünsel bir alternatif haline gelememiőtir.

Bu kavram kargaőası içerisinde, insan, aklına ilk olarak, "sendikalar kendilerini doğru anlatabiliyorlar mı?" sorusunu getirmektedir.

1-SENDİKALAR KENDİLERİNİ DOğRU OLARAK ANLATABİLİYORLAR MI?

Sendikalar sınıf örgütlenmeleridir. Bir başka ifadeyle dini, dili, rengi, milleti ne olursa olsun, işgücünü satarak yaşıyan herkesin üye olabileceği kitle örgütleridir. Temsil ettikleri kitlenin ortak noktası işgücünü satmaktan başka bir geçim olanaklarının bulunmamasıdır.

Var olabilmeleri temsil ettikleri sınıfa ulaşmalarına, bu sınıfın

gücünü doğru hedefler için doğru zamanda örgütleyerek, onların hak ve çıkarlarını savunabilmelerine bağlıdır.

Sendikalar ancak kendilerini doğru anlamış, kendisiyle sendika arasında duvarlar örmeyen örgütlü gücünün bilincinde olan işçilerle gerçek anlamda bir güç haline dönüşebilirler.

Ülkemizde geç başlayan sanayileşmenin bir sonucu olan büyük ölçekli işyerlerinin geç kurulmuş olması işçiler arasında sınıf bilincinin gelişimini de geciktirmiş, 12 Eylül 1980'de ise sınıf bilincine sahip binlerce işçi işyerlerinden uzaklaştırılarak adeta bir kuşak boşluğu yaratılmıştır.

Bugün ise ne yazık ki sendikalar bırakın ulaşmayı hedefledikleri kitleyi, kendi üyelerince dahi doğru olarak kavranamamışlardır. Sendika üyelerinin çok büyük kesimi için sendikalar, aydan aya belli miktar aidat ödedikleri, bunun karşılığında da kendisi için toplu iş sözleşmelerinde zam alan kendisi dışında gördüğü örgütlenmelerdir. Bu dar anlayışın bir sonucu olarak da sendika içi yaşam kısırlaşmakta, sendika üyesi işçiler sendika içinde kendilerini ifade etme zorunluluğu duymamakta, sendika içi yaşam bir avuç öncü işçinin çektiği, çoğunluğun ise seyrettiği bir alana dönüşmektedir.

İşçi sendikasıyla sendika yönetimini özdeşleştirmekte, sendika yönetimi kendi ölçüleri içerisinde iyi bir hak aldığında onu kahraman ilan ederek alkışlamakta, tersi bir gelişme yaşandığında ise sendika yönetimi hain ilan edilmektedir.

Öte yandan sendikalar kamuoyunda kendilerini anlatmakta zorlanmaya başlamışlardır. Özellikle, son dönemlerde işverenlerce memur, işçi ayrımı, ücret uçurumu anlamında ön plana çıkartılarak, memur maaşlarının düşüklüğü sanki işçilerin yüksek ücret almalarından kaynaklanıyormuş gibi gösterilmeye, sendikalı işçi olmak, haksız kazanç, fahiş ücretler almak olarak lanse edilerek kamuoyu sendikalar dayanışması baltalanmaya çalışılmaktadır.

Sendikalı işçiler ise bu ücreti hak ettiklerini, haklarını mücadele ederek aldıklarını, diğer çalışanlarında mücadele ederek

hak almalarını sorunun, işçilerin aldığı ücretlerin yüksekliği değil sendikasız çalışan beş milyonluk ücretli kesimin ücretlerinin düşüklüğü, bunun sorumlusunun da haklarını alan işçiler değil, siyasal iktidarlar ve işverenler olduğunu vurgulamaktadırlar. Ne varki haklı olarak söylenenlere karşın, sendikalı işçilerin hak ettikleri ücretleri bırakın almaları milyonların sefalet sınırları içerisinde olduğu bir ortamda dile getirilmesi dahi zorlaşmaya başlamakta, bir başka ifadeyle ücret sendikacılığı, kendi sınırlarına gelip dayanmaktadır.

Öte yandan ise milyonlarca sendikalı işçi, iş güvencesine sahip olamamanın tedirginliğini yaşamakta, her imzalanan toplu iş sözleşmesinden sonra sokağa bırakılan yüzlerce işçi giderek yaygınlaşan müteahhit taşeron işçi çalıştırma uygulaması, sendikalı işçilerin tedirginliğini her geçen gün arttırmaktadır. Haksız işçi çıkarmaları karşısında sendikaların etkili olmaması adeta bir iki açıklamayla olayı geçiştirmeleri sendikalara olan güvenin sarsılma boyutlarını daha da ileri taşıyarak, işçileri ya sendika yüksek ücret ve peşinden işsizlik, ya da düşük ücretle sefalet içinde yaşama ama yine pamuk ipliğine bağlı güvenceli görünen aldatmalı bir iş güvencesi.

İşverenler ise işçilik ücretlerine ve iş güvencesine yönelik görüşlerini, bakanlığın hazırladığı iş güvencesi taslağının tartışıldığı panellerde oldukça netleştirerek kamuoyuna sunuyor. Onlara göre işgücü de hammadde, enerji gibi üretim girdisidir ve işverenin de her girdide olduğu gibi işgücünü de en ucuz maliyetle alması her teşebbüsün, girişimciliğin en doğal sonucudur. İş güvencesinin sağlanması sendikalı işçiler lehine işgücü piyasasında tekel oluşturmak, işyerlerini hakimlerin insafına terk etmek anlamına gelmektedir. (22)

2-SENDİKALARIN MİSYONLARI DEĞİŞMİŞ MİDİR?

Sendikalar üyelerinin hak ve çıkarlarını koruyup güçlendirmek için sınıf esasına dayanan demokratik kitle örgütleri, demokratik baskı grupları olarak tanımlanmaktadırlar. Bu tanım-

daki "hak ve çıkarlarını koruyup geliştirme kavramı" onların misyonlarını da belirlemiştir. Sendikaların kitle örgütü nitelikleri, onların kapısını işçi olan herkese açarken, demokratik baskı grubu olmaları, siyasal iktidara üyelerinin hak ve çıkarları için baskı yapma hakkını vermektedir.

Bu genel çerçeve içerisinde misyonda en genel anlamda netleşmektedir. Sendikalar üyelerinin, sosyal, ekonomik, kültürel durumlarını güçlendirmek görevi ile karşı karşıyadırlar. Klasik söylemle ifade edecek olursak, sendikalar sömürü, artı değere el konulmasını ortadan kaldırmaz ancak bunu sınırlarlar.

Bu yanıyla sorunu ele almamız da zorunlu olarak sendikaların sistem içerisinde üretilebilecek çözüm ve değişimleri tartışmakla da konuyu sınırlamaktadır. Böyle de olmalıdır.

Aksi bir tavır ise sendikalara misyonlarını aşan görevler bekleyip sonra da kaçınılmaz olan hayal kırıklığı ile sendikalara ve sonuçta işçilere sırt dönme sonucunu getirecektir. Bu anlamda sendikaların misyonlarında bir değişiklik olmamıştır. Sendikaların misyonları değişmemiştir. Ancak üyelerin hak ve çıkarları kavramı değişmiş, genişlemiştir. Bugünün işçisi, yarının işçisi hak ve çıkarlarını bir lokma bir hırkayla sınırlı olarak tanımlayan işçi değildir, olmayacaktır. Bugünden izleri görülen geleceğin işçisi ise, tüketim talepleri, sosyal ilişkileri genişlemiş, katılımcılığı talep eden işçi olacaktır. Sendikalar misyonları değiştiği için değil, aksine misyonları gereği geleceğin işçilerini de kucaklayacak politikaları bugünden üretmek zorundadır.

3- SENDİKALAR DEMOKRATİKLEŞEBİLİYORLAR MI?

Sendikalar, bugüne kadar değişimi, vurgulamakla yetindiler. Gerekli olan değişimin ne olacağı, nasıl olacağı konusunda projeler üretmek ise ne yazık ki belirsiz bir geleceğe bırakıldı.

Bugün yapılanlar, iş güvencesi, kıdem tazminatı, işsizlik sigortası, ücret artışları gibi güncel konularda savunma düzeyinde açıklamalarla günü kurturma çabasının ötesine geçememektedir. Oysa, dünyanın yeni çehresi, gelecek tartışılmakta, yeni

toplum projeleri oluşturulup sendikaların varlık misyonları tartışma konusu edilmektedir. Sendikalar ve işçiler ise bu tartışmalardan tümüyle uzak pratik işlerin içerisinde boğulmuş varlıklarını sürdürmeye çalışmaktalar.

Üstelikte, çok sözü edilen değişim sözlerine inat, değişmekte direndikleri gibi, sözlerinin aksine davranış biçimleri geliştirmişlerdir. Belki kendileri bile farkında olmadan 12 Eylül sonrası, oluşturulan kuralsız, hiçbir moral değerle kendini bağlı hissetmeyen, yararcı bir davranış biçimini içten içe benimsedikleri izlenimi doğmuştur. Bir diğer anlatımla, 10 yıl boyunca topluma pompalanan her ne pahasına olursa olsun "Gemisini kurtaran kaptan" anlayışı sendikaları da sarmalına almıştır.

Sendikalarda, özellikle kendi iç mücadelelerinde ülkede yaşanan kurumlar anarşisinden yararlanma "Oyunu kuralına göre oynama" yararcılığına kapılıp, günü kurtarmanın telaşı ile var olan yozlaşmanın sürmesine katkı sağlamışlardır.

Demokrasi isterken kendileri demokrat olamamış, farklı görüşlerden söz ederken kendileri farklı görüşlere tahammül edememişlerdir. Uzlaşma derken kendileri sert iç çekişmelerinde uzlaşmazlığın örneklerini vermişlerdir. Bu çifte standartlar çoğaltılabilir. Ancak, hepsinin altında toplanabileceği ortak paydayı demokrasi korkusuyla ifade etmek mümkündür.

Ne yazık ki, sendikalar demokrasiyi kendi içinde kurumlaştıramamışlar, bir yaşam biçimi haline dönüştürememişlerdir. Demokrasi söylemi günü kurtarıyor gibi gösteren bir vitrin yaratmanın ötesine geçememiştir.

Sendikaların demokratik kitle örgütü olduklarının sık belirtilmesi, gerçekten demokratik oldukları anlamına ne yazık ki gelmemektedir. Sendikalar Yasası gereği, sendikanın tüm zorunlu organları seçimle belirlenmektedir.

Seçim, demokrasinin olmazsa olmaz koşuludur. Ancak sadece seçimin olması seçim yapan organın demokratik esaslara bağlı, giderekte demokratik bir yapılanması olduğu anlamına gelmemektedir. Sendikalar tüm organlarını seçimle belirleyip,

2821 sayılı yasanın merkeziyetçi yapısına bağlı çalışmakta olan kocaman, şişmiş ve işlevsiz bir bütün izlenimi vermektedirler.

Evet, sendikaların seçimle belirlenmiş şubeleri, yönetim kurulları, denetim, disiplin kurulları vardır. Vardır ama ne yazık ki tüm bu kurumlar uygulamada genel merkez yönetim kurulunun basit bir tekrarından öteye gidemekte ve işlevselleşememektedirler.

Sendikal politikaların tamamı yukarıda belirlenmekte, bir tür bilgilendirme babında şubelere ve işyerlerine aktarılmaktadır.

Tüzel kişilik ve gelirlerin toplanması genel merkezdedir. Şubeler ancak genel merkezin uygun göreceği harcamalar çerçevesinde faaliyet yürütebilirler, herşeyden önemlisi de şubelerin altı boştur. Yani şubeler üyeleriyle canlı sıcak bağlar kurup genel merkezin faaliyetlerinde insiyatif kullabilmekten çok uzaktır. Bunun temel nedeni işyerleri bazında sendikal politikalara katılımın, merkezi yanın ağır basması sonucu işlememesi ve sendikaların hantal yapıdan kurtulamamasıdır. Şubelerin genel merkez düzeyinde bir istişare organı olmanın ötesinde bir anlamı yoktur. Bu anlamın ötesinde sorumluluk alma ya da çalışma yapma niyeti de zaten yoktur. Şubeler bir anlamda genel merkezin yöresel iş takipçiliğini yapmak için örgütlenmiş birimlere dönüşmüştür. Bu görünümün neden ve çözümleri ise üyelere sendika temsilciliğine kadar bir dizi alanın sorgulanmasından geçmektedir.

a-Üyelerde sendikal bilinç gelişmiş midir? Üyeler gerçek anlamda sendika üyesi gibi davranabilmekte midir?

Sendika üyesi sendikanın temel çekirdeğidir. Sendikanın güç haznesidir. Sendika kavramının dışında değil sendikanın en asli unsurlarından birisini oluşturmaktadır. Bu asli unsurlar görev ve sorumluluklarını gereği gibi yerine getirebilmekte midirler?

Ülkemizde ne yazık ki sendika üyesi işçi kendi somutluğu içerisinde değerlendirilmemekte ya idealize edilerek kahramanlaştırılmakta ya da, bu işçiden adam olmaz denilerek yerin di-

bine batırılmaktadır. Oysa gerçek hiç de görüldüğü gibi değildir. Sendikal bilinç, sendika kavramını doğru anlamak, sendikal faaliyetlerinde ve davranışlarında bu anlayışa uygun davranmak, olarak tanımladığımızda sendikal bilincin yeterince geliştiğinden söz edemeyiz. Ne varki bu gerçek işçilerin kendi haklarına bütünüyle duyarsız kaldıkları anlamına da gelmemektedir.

Bir başka ifadeyle işçiler sendikalarına tevekkülle yaklaşmakta, bir kez oy verip yöneticisini seçtikten sonra son aşamaya kadar sessiz bir seyirci konumunda kalmakta, imzalanan toplu iş sözleşmesine göre tepkisini dillendirerek, yöneticisini ya kahraman ya hain ilan etmekte, sendikal iradenin oluşum sürecinin tümüyle dışında kalmaktadır.

Bu olgunun en belirgin eksikliği, sendikaların misyonlarına bizzat üye işçilerce de dar ve sınırlayıcı bir yaklaşımın doğmasında kendisini göstermektedir. Yani işçi sendikaya sadece toplu iş sözleşmesi imzalayan bir vekil olarak görmektedir. Beklentisini de bu dar yaklaşımına bağlı olarak, ücret olarak belirlemektedir. Üye kendisi için hazırlanan toplu iş sözleşmesi taslaklarından neredeyse ancak işverenle birlikte haberdar olmakta, sendikayı günlük yaşamın içerisinde hissetmemektedir.

Türkiye'de işçiler, haklarına yasakların en ağır olduğu dönemlerde dahi her türlü cezalandırmayı göze alarak harekete geçmekten çekinmemiş hatta kimi dönemlerde sendikaları bile geri planda bırakabilmişlerdir. İşçilerin yapmadıkları, sendikal hareketin kendi gelişimine daha doğrusu sendika içi yaşama seyirci kalmalarıdır.

Bu nokta kanımca çok önemli ve can alıcı bir noktadır. İşçiler, işlerini yitirme pahasına, cezalandırma pahasına bıçak kemiğe dayandığında işverenleri ve yasaları karşılarına alarak mücadele etmekten çekinmezken, sendika içi mücadele ya da denetime duyarsız kalmakta sesini yükseltememektedir.

Sendikal bilincin yeterince gelişmediği, bu olguyu açıklamakta belli ölçülerde kullanılıyor olsa bile bence yanıltıcıdır. Sendika içi mücadeleyle soyunmanın bugünkü koşullarda ateşle

oyynamaktan bir farkı yoktur. Sendika yönetimleri için, sendika içi muhalefet o denli tahammül edilmez bir olgu, o denli sert mücadelelerin üstelik gerektiğinde her türlü kirli araçları kullanmaktan çekinmeden kullanılmaktadır ki, tabandan sendika içi muhalefetin yeşerebilmesi, ya da yönetime sahip çıkılması en çok ürkülen konuların başında gelebilmektedir.

Nitekim sendika içi mücadelede genellikle aynı ekip içerisinde yer almış, birbirlerine belli dönem destek olarak bir yerlere gelmiş insanların kendi aralarında bölünmesi sonucu ortaya çıkmakta uzun süre kulislerle ve dedikodularla deyim yerindeyse illegal olarak sürdürülmektedir. Böylesi koşullarda işçilerin sendikal gelişmelere duyarlı olmasını beklemek abesle iştigalden başka bir şey değildir. Böyle olduğu içindir ki sendika içi demokrasi çok sözü edilen ama bir türlü yaşamda karşılığını bulamayan bir slogan düzeyinde kalmaktadır.

b-Sendika organlarının güvenceleri var mıdır?

Sendika organlarında görev alan temsilciden şube yöneticisine, şube yöneticisinden genel başkanına kadar her aşamada işverene karşı güvenceye kavuşturulmaları inkar edilmez bir zorunluluktur. Bu zorunluluk bugün önemli ölçüde yerine getirilmiştir. Sendikalar yasasının temsilciler için öngördüğü, güvenceler TİS yönetici ve şube başkanları için de genelleştirilmiştir. Ne varki bu güvence eksiktir ve bir başka takviyeyi gerektirmektedir. İşyeri sendika temsilcilerinin sendika genel merkezinin tasarruflarına karşı hiç bir güvencelerinin olup olmadığı sorgulanmalıdır.

c-İşyeri sendika temsilcilerinin sendika genel merkezlerine karşı güvenceleri var mıdır?

Böyle bir soru ilk bakışta anlamsız gelebilir. Ancak eğer sendika içi demokrasi bir slogan olmanın ötesinde yaşama geçirilecek bir ilke olacaksa bu soru mutlaka sorulmalıdır.

İşyeri sendika temsilcileri 2821 sayılı yasanın 34. maddesi top-

lu iş sözleşmesinin tarafı olan sendikaya işyerindeki işçi sayısına göre temsilci atama yetkisi vermiştir. Yasa temsilcinin nasıl belirleneceği konusunda hiç bir açıklık getirmediği gibi görevinin nasıl sona ereceğini de düzenlememiş bu konuları bütünüyle sendikaların inisiyatifine bırakmıştır. Uygulamada ise temsilciler genellikle sendika genel merkezince atama usulüyle belirlenmektedir. Temsilcinin işverene karşı güvenceleri yastada belirtilmesine karşın sendikaya karşı hiç bir güvence getirilmemiştir. Atamayı yapan sendika yönetimi uygun görmediği herhangi bir zamanda, herhangi bir nedenle işyeri sendika temsilcisinin bu görevine son verebilir ve son verdiği andan itibaren de temsilci işverenin insafına terk edilmiş demektir.

Temsilcinin önünde iki yol vardır: Ya genel merkeziyle arasını her ne pahasına olursa olsun bozmayacak, genel merkeze koşulsuz destek verecek ve temsilci olmanın garantisıyla işyerinde işçilerin sorunlarına görevden alınıp işverenin hedefi haline gelme endişesi taşımadan çalışacak, ya da genel merkeze sırtını dönüp, işverene fazla çatışmaya girmeden durumu idare etmeye çalışacaktır. Her iki durumda da işyeri sendika temsilcisinden bağımsız bir çalışma yürütmesine beklemek bir hayaldir. Üstelik işyeri sendika temsilcisi olması nedeniyle işyerinde sendikaya yönelik her uyumsuzluk kendisiyle özdeşleştirilmekte, bizzat kendi arkadaşlarının hedefi haline gelmekte, öte yandan işçiye sahip çıksa işverenin hedefi haline gelmekte, buna karşılık genel merkezin her an görevden alması demoklesin kılıcı gibi başının üzerinde dolaşmaktadır. İşyeri sendika temsilciliği sorunların gittikçe arttığı dönemlerde ateşten gömlek giymek anlamına gelmekte, ve tüm cazibesini kaybetmektedir.

Sendikal politikaların belirlenmesinde en önemli kilit nokta olan temel hücre daha başından tıkanmaktadır. Sendika işyeri temsilciliği sorumluluğu çok, yürütülmesi zor, güvencesi olmayan bir kurum halini dönüşmekte, öte yandan ise sendika yöneticiliğine taze kan ulaşması, yetişmesinin önünde tıkanmaktadır.

VI. BÖLÜM

SORUNLAR ÇÖZÜLEMEZ Mİ?

Sendikaların içine düştüğü bunalım genelde solun içine düştüğü bunalımla çakışınca genel bir yargı bu sendikalardan adam olmaz yargısına dönüşmüştür.

Bu yargı ne kadar doğrudur. Sendikaların içinde yüzdükleri atalete bakılınca doğru da görünmektedir. Ne var ki, sendikalar var olan işçi, yönetici bileşeninden bağımsızda düşünülemezler. Sendikalar sorunlarını var olan işçilerle, yaratılan deneyimle, bu sendikalarla çözeceklerdir. Çözmek zorundadırlar. Bir başka alternatifleri de yoktur. Aksi, yeni bölünmeler yeni sorunlar demektir ve yeni bir bölünmenin getireceği de DİSK deneyiminden oldukça farklı koşullarda çok daha vahim sonuçlar doğuracaktır.

1-TRİBÜNLERDEN SAHAYA İNMEK GEREKİYOR

Sendikalar, sorunlarını beklemekle çözemezler. Sürekli savunma durumunda kalmak ise çözümsüzlük üretmekten başka bir işe yaramamaktadır. Bugün, her alanda somut uygulanabilir projeler üretme günüdür. Sendikalar her şeyden önce kendi gerçek misyonlarına sahip çıkıp üzerinde giydikleri dar elbiseyi yırtarak işe başlamalıdır.

Sendikalar, üstlendikleri ağır sorunları çözebilecek etkili bir

güç olmak istiyorlarsa (bu bir zorunluluktur) katılımcı, hakkını aramasını bilen, haklarına sahip çıkan, kısaca, insan olma bilincine ulaşmış, kendi kimliğini tanımlayabilen bir işçi kitlesi yaratmak zorundadırlar.

İşçilerin bilinçlerinin geri olması gerekçe olamaz. Bilinç geliştirilebilir. Yeter ki öncelikle sendikalar kendi içlerindeki demokrasi korkusundan kurtulsunlar. Katılımcılığın tüm kanallarını açarak örgütlerini kurumlaştırabilsinler.

2-SORUNLARIN ÇÖZÜMÜ POLİTİKTİR

Sendikalar, işveren ve devletin birbirleriyle kayıkcı dövüşü içerisinde, elbirliği etmeleriyle ilk kez karşılaşmıyorlar. Tüm değişim ve uzlaşma çağrılarına karşın değişmeyen, değişmeyecek olan sermayenin kar yasası, sürekli büyüme yasası, her dönemde sermaye sahiplerinin davranışlarını güdüleyecektir.

Sosyal gerçeklerle çakışmayan hiç bir politika sonuna kadar uygulanamaz. Nitekim, düşük ücret politikası da, 1990 dan sonra belli ölçülerle tıkanmıştır. Son imzalanan toplu iş sözleşmeleriyle ücretler görece de olsa belli bir düzeye gelmiştir. Bu olumlu gelişmeye koşut, bunalımın büyümesi bir çelişki gibi görünmesine karşın, uygulanan ekonomik politikalar, sermayeye yeni yollar açarak deyim yerindeyse sendikaları etkisizleştirmenin yollarını bulmuşlardır.

Sermaye, hızlı ve toplu işten çıkartmalarla, ucuz, taşeron müteahhit işçi çalıştırma uygulamasını yaygınlaştırarak, ucuz işgücü politikasını realize etmenin olanaklarını yaratmıştır.

Artık toplu iş sözleşmeleriyle bu politikaların, çalışanlar aleyhine etkilerini durdurmanın olanağı kalmamıştır. Bunun belki de en temel nedeni, çalışanlardan alınan kaynakların dağılım özelliğidir.

Toplu iş sözleşmesi görüşmelerinde, sendikaların karşısında sanayi sermayesi yer almıştır. İşçiler kendilerinden alınan parayı, toplu iş sözleşmeleriyle sadece sanayi sermayesinden isteyebilmişlerdir. Oysa 10 yıl boyunca işçilerin parası sadece sanayi

sermayesine değil, aksine rantiyer bir kesimin cebine girmiştir.

Gerçekte "Sanayi karları 1980-1989 arasında reel olarak yaklaşık 1.9 misli artmışken, bankacılık kesiminin reel karlarındaki artış yaklaşık 5 mislidir. Reel ücretlerdeki gerileme ise söz konusu dönemde %20'yi aşmaktadır."

Bankacılık kesiminin dışında, siyasi iktidara sağladıkları yakınlıklar, ihaleler vb. illegal yollarla, elde edilen sermaye birikimi ise ürkütücü boyutlara ulaşmıştır.

1970-1985 yılları arasında, siyasal iktidarın ekonomiye müdahaleleri sonucu yaratılıp, özel sermayeye aktarılan rant gelirleri ortalama olarak bütçe harcamalarının %7.70'ine GSMH (Gayri Safi Milli Hasılatın ise %7.78'ne ulaşmıştır. (24)

Brüt ücret ise ürkütücü boyutlara ulaşmış, işverenin cebinden işçiye ödenmesi için çıkan her 100 liranın 62 lirasına devlete el konulmaya başlanmıştır.

Bu yasalar aracılığıyla sistemin yeniden yapılandırılması yoluyla, sürdürülen soygun politikalarının açık sonuçlarıdır.

Öte yandan ise vergi affına rağmen vergisini ödemeyenler açıklanmamakta, vergi usul yasasındaki bir hükmün arkasına saklanılmakta, hükümet ise olayı unutturmaya çalışmaktadır.

Bu pervasızlığın güç aldığı en önemli dayanak noktası, toplumun en önemli örgütlü gücü olan sendikaların, gelişmeleri durduracak somut eylemsellik yaratarak demokratik baskı grubu misyonlarına sahip çıkacak atılımı gerçekleştirememeleridir.

Sendikalar, artık anti demokratik yasalar fobisinden kurtularak, bu soyguncu sisteme dur demelidir.

3- "YA KUZGUN LEŞE YA SENDİKALAR BAŞA"

Sendikaların içine düştüğü bunalımı sadece sendikalar konuşmamaktadır. Tüm dünyada, yaşanan teknolojik gelişmelerin yarattığı, yeni olanaklardan hareket ederek "Sanayi sonrası toplumun portresi çizilmekte, bu portrede, sendikaların nasıl gereksizleşip yok olacaklarının yararlıkları sergilenmektedir.

Sermaye, bir yandan, teknolojik gelişim sonucu, kendisini, ş-

rinleştirici makyajlarla sergilemeye çalışıp işçilere zeytin dalı uzatırken öte yandan, onların temel özgürlükleri olan sendikalara karşı saldırıya geçerek, zeytin dalının arkasından tekmeyi hazırlamaktadır.

Sermaye çevreleri yeni teknolojilerin kullanılmaya başlamasıyla birlikte sermayenin ehlileşeceği, sömürücü niteliğini yitiyeceğini, patron işçi ayrımının eriyeceğini, işçinin yaşam standartının yükseleceğini, öz yönetimin işçileri de içine alacak biçimde genişleyeceğini iddia etmekte, bilimsel teknik devrimin yaratacağı cennette sendikalara yer kalmayacağını ileri sürmektedir.

Bu tatlı barış hayallerinin içerisine, bizim çalışma yaşamımızda II. bölümünde belirttiğimiz uzlaşma yaklaşımı yerleştirilmiştir.

Teknolojik gelişim gerçekten de yeni değişimleri beraberinde getirmiştir. Ancak, BTD'in değiştirmedığı şey, emeğin sömürsüdüdür. Değiştirme bir yana BTD bu sömürünün sınırlanmasının olanaklarını her geçen gün zorlamaktadır.

Gerçekten de;

a) Bilimsel teknik devrim Kuzey ve Güney ülkeleri olarak hızla iki kutuplu bir dünyanın doğmasına,

b) Gelişmiş ülkelerle gelişmekte olan ülkeler arasındaki uçurumun derinleşip, Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerin, gelişmiş ülkeler düzeyine ulaşmasının olanaksızlaşmasını,

c) Enformasyon ve ulaşım teknolojisindeki dev gelişmeye bağlı olarak, üretimin uluslararasılaşmasını, üretim sürecinin parçalanarak tüm dünyanın bir fabrikanın parçaları haline gelmesini,

d) Emeğin tek boyutlu bir uzmanlaşmasını,

e) Tek boyutlu düşünen ve davranan gelişmişlik içerisinde geri bir insan tipinin ortaya çıkmasını,

f) Ulusal düzeyde sendikacılığın her geçen gün olanaksızlaşmasına yol açmıştır.

Bu gelişmeler işçilerin cephesinden bakıldığında, sendikala-

rın etkisizleşmesini değil, aksine, etki ve sorumluluklarının daha da artmasına yol açacağı açıktır.

Yaşanan bir geçiş dönemidir. Bu dönemin faturası her geçiş, bunalım döneminde olduğu gibi çalışanlara ödetilmeye çalışılmaktadır.

Ya sendikalar artan sorumluluklarının bilinciyle başa geçerek, ya da kuzgunların çalışanların kaniyle palazlanmasına seyirci kalacaktır.

Sendikaların sorunları vardır. Sendikalar 10 yıllık yasaklı dönemin deformasyonlarıyla yaralıdır. Ancak, bu sorunları çözecek güçleri, bu gücü harekete geçirecek meşruiyetleri, gücü harekete geçirmenin, geleceği projelendirip bu günden örmenin olanakları vardır.

4-İLK ADIM BEŞ GENERALİN BİÇİP DİKTİĞİ DAR ELBİSEDEN KURTULMAKTIR

Sendikaları iki yılda bir zam talep eden, uzman muhasebe örgütleri haline getiren; beş generalin biçip 1982 Anayasası ile sendikalara giydirilen elbisedir.

Bu elbise daralmış, paçaları çekmiş, omuzları daralmış, dikişleri çürümüştür. Halen bu elbiseyle dolaşmak sendikaları komikleştirmektedir. Bu elbise sendikaların demokratik baskı grubu olma özellikleriyle bağdaşmamaktadır. Toplu iş sözleşmelerinin dışındaki, mücadele araçları devreye sokulmak, sendikalar en başta siyasal grev hakları dahil, sendika olmalarından kaynaklanan mücadele araçlarını devreye sokmalıdırlar.

5-NEDEN SİYASET YASAĞI KIRILMALIDIR?

Yukarıdaki bölümlerde belirttik, bir kez daha yenileyelim. Sorunların çözümü politiktir. Çarpık ekonomik politikalarıdır. Bu politikaların değişimi ise, sendikaların örgütlü baskısı olmaksızın olası değildir.

Evet, siyasal grev hakkının, hatta siyasi talepleri ileri sürmenin önünde anti demokratik yasalar vardır. Ancak, somut ta-

leplerle ortaya çıkılmadığı sürece bu yasalar varlığını sürdürecektir.

Siyaset yasağının kendisi, sosyal gerçeklere, sendikaların temel görevlerine ve varlık nedenlerine aykırıdır. Sendikaları demokrasinin vazgeçilmez unsurları olarak tanımlayıp, onları işçilerin hak çıkarlarını savunma göreviyle donatıp, sonra bu sorunların çözümü için mücadele etmelerini yasaklamak tipik bir şark kurnazlığı örneğidir.

İşçilerin sorunlarının çözümü ise politik karar mekanizmasının harekete geçmesini zorunlu kılmaktadır. Nitekim 10 yıldır uygulanan ekonomik politikaların yasakçı hukuk sisteminin gölgesinde uygulanması tesadüfi değildir.

Serbest piyasa ekonomisi, liberalizm, vurgunculuğun kaba örtüsüdür.

Sendikalar;

İşsizliğin sınırlanması,

Rantiyer, spekülatif kesimlerin korunmasının engellenmesi,

Gelir dağılımının düzeltilmesi,

Müteahhit, taşeron, uygulamasıyla, işsizliğin sömürüsünün engellenmesi,

İşçilerin ücretinden kesilen konut fonu, zorunlu tasarruf gibi nereye, harcadığı belirsiz onlarca fonun kaldırılması,

Adil, uygulanabilir ve sadece ücretlilerin vergilendirilmesine dayalı vergi sisteminin değiştirilmesi,

KİTlerin politik arpalıklar olmasının engellenmesi için,

Yeni Dünya Düzeni, uzlaşma adı altında, tek yanlı politikaların dayatılmasına karşı, katılımı, demokratik yapılanmaların harekete geçirilmesi için sadece, talep eden kurumlar olarak değil, taleplerinin yaşama geçirilmesi için, politik iradenin oluşumundan, Mecliste çıkış aşamasına değin, her aşamada siyasal iktidarı, zorlayacak, etkin bir eylem programını geciktirmeksizin devreye sokmalıdır.

Siyasi grev hakkının kazanılması sendikaların içinde buldukları açmazları aşmaları doğru hedeflerin yanında, var olan

gücün, harekete geçirilmesine, adeta sendikalarına küsmüş olan işçilerin sendikal mücadelenin içine kazanılmasına sıkı sıkıya bağlıdır.

6-YENİLENME, DEMOKRATİK YAPILANMA VE GÜÇLÜ SENDİKACILIK

Sendikalar güçlü olmak zorundadır. Bu güç, üyesi işçilerin katılımının, her aşamada bir tek zerresi heba edilmeden toplanmasıyla mümkündür.

Önder, yönetici, her şeyin en iyisini bilen, tek doğru ve en uygun kararları olan yönetici tipi, artık sendikaları çıkmaz sokaklara götürmüştür. Yeni bir atılım ve kendi üyesiyle bütünleşebilmesi için, sendikaların demokrasiden korkmamaları, demokratik yapılanmaları yozlaştırma eğilimlerinden vazgeçmelerini zorunlu kılmaktadır.

Sendikalar güçlerini bölüp, parçalamayacak, aksine derleyip toparlayacak kadar merkezi yapılanmalara, her üyenin kendisini, her aşamada özgürce ifade edebilecek değişik görüş ve politikaları üretip, hayata geçirilmesini talep edecek kadar demokrasiye gereksinimleri vardır.

Yenilenme, bu merkezîyetçi değişik görüşlere tahammülü olmayan sendika içi mücadeleyi kendisinden olmayan herkesi, yok etmek olarak algılayan anlayışların terk edilmesiyle başlanmalıdır. Bu ise sendika içi kurumlaşmanın, gerçek güvenceleyle birlikte değiştirilmesini de zorunlu kılmaktadır.

7- DEMOKRATİK GERÇEK MİSYONUyla ÖRTÜŞMÜŞ SENDİKA

A-Demokratik işleyiş işyerinden başlamalıdır

a-Sendika işyeri temsilcileri seçimle belirlenmelidir

Seçimle belirlenen işyeri sendika temsilcilerinin azledilmesinin de demokratik esaslar çerçevesinde olabileceği, tüzüklerde

belirtilmeli, seçimle belirlenen temsilcinin sendika disiplin kurulu kararı ile görevden alınmasında yargıya başvurma yolu açılmalı, temsilci belirlemede olduğu gibi işçilerin oyuna başvurulmalıdır. Güvenceyle donatılmış sendika işyeri temsilciliği daha bağımsız ve işçi için çalışan, genel merkez ve işçi arasında basit bir köprü değil sesini güçlü duyuran bir organ haline dönüştürülmelidir.

b-İşyeri komiteleri ya da işçi konseyleri

Çok sözü edilen işyeri komiteleri ya da işçi konseyleri, gücün örgütlenip harekete geçirilmesinde geçmişte etkili olmuş bir kurumlaşma mıdır? Ancak oldukça merkezi bir örgütlenme içerisinde böyle yapılanmaların yaratılması sonuçta yetki kargaşalarına yol açan ve kilitlenip kalan yapılar haline gelebilmektedir. Ne varki, işyeri konseyleri veya işçi komiteleri, işyeri sendika temsilcisinin koordinesi altında işyerindeki her görüşteki işçiyi sendikal yaşamın içine çekebilecek esneklikte somut sorunlar etrafında örgütlenmeli, tüm aksamalarına karşın terk edilmemesi gelenekselleştirilmesi gereken bir olgudur.

I-İşyeri komiteleri somut sorunlar çerçevesinde örgütlenmeli,

II-Görev ve sorumluluklarının sınırları net olarak belirlenmeli,

III-İşyerinde örgütlenilen somut sorunun çözümü için işçilerin görüşlerinin temsilcilik ve sendika karar organlarına iletilerek, ortak görüşün oluşturulmasına katkıyı hedeflemeli,

IV-Belirlenen hedef temelinde alınan kararların yaşama geçirilmesini adım adım izlemelidir.

İşyeri komitelerinin unutmamaları gereken nokta sendika içi demokrasinin sendika içi anarşi anlamına gelmediğidir. Bunun anlamı açıktır. Her sorunun çözümünde komiteler en geniş katılımın sac ayaklarıdır. Ancak sendikayı yöneten birimler kesinlikle değillerdir. Karar alma sorumluluğu, bu sorumlulukla donanarak seçilmiş ve alınan kararların sosyal ve hukuki sorumluluklarında taşıyan organlara aittir. Komitelerin görevi en

doğru kararı olabildiğince en geniş katılımı işçilerle birlikte alıp hayata geçirilmesinin olanaklarını yaratmaktır.

Yapılan yanlışlıkların hesabının sorulması farklı bir platformda farklı yaklaşımları gerektirir. Karar almanın sorumluluklarını taşıyanlar güçlü bir taban iradesi karşısında bu yanlışlıklarının sonuçlarına da katlanmak zorunda kalırlar ve hesabını verirler. Komiteler bu organların yerine kendilerini ikame etmemelidir.

B- Sendikalar işçilerin arasında dayanışma duygusunu güçlendirecek faaliyetlere öncülük etmelidir

İşçi sınıfı "sınıftır". Sınıf kavramının sosyolojik anlamı gereği bir dizi ortak sosyal, kültürel, yaşam ve davranış benzerlikleri gösterir. Bu benzeşme noktası onların farklılaşmalarının da nesnel dayanaklarından birisidir. Özellikle, bizim gibi tüm kurumlarına, anarşinin sindiği tıkandığı bir ülkede insanlar kendilerine iç dayanışma noktaları oluşturma zorunluluğunda hissetmektedirler. Bu nedenle hemşericilik vb. sosyal gruplaşmaların, halen etkisi olabilmekte, hatta işçi sınıfı içerisinde olumsuz işlevler bile görmektedirler.

Ancak, tüm olumsuzluklarına karşın, hemşericilik gibi iç dayanışma noktaları, insanların güven gereksinimlerine yanıt vermekte, sosyal bir işlev görmektedirler.

Sendikalar yanlış bir yöne kanalize olmuş bu sosyal gereksinimi, geçmişte örnekleri görüldüğü gibi sağlıklı platformlara kanalize edebilirler. Tüketim kooperatiflerinden konut kooperatiflerine yardımlaşma sandığı benzeri uygulamalara sinema gösterisi tiyatro, gibi kültürel etkinliklerle dayanışma duyguları güçlendirilebilir, sınıf dayanışmasını yeniden canlandırabilirler.

C-Sendikalar gelecek on yıllara mücadele içinde hazırlanmalıdır

Son yıllar içerisinde BTD'yi temel alan bir dizi gelecek projeleri üretilmeye başlanmıştır. Yeni işçi tipi, endüstriyel katılım vb.

genellikle çizilen toplum projesi olumlu yanlarıyla vurgulanmakta, ehlileşmiş, hatta sosyalleşmiş bir kapitalizm portresi çizilmektedir.

Oysa yeni dünya düzeni ya da kapitalizmin BTD, temelinde dillendirdiği üretici güçlerdeki gelişmelere bağlı yeni ilişkiler kapitalizmin doğasında bir değişiklik yapacak gelişmeler değildir. Aksine, sürekli yüksek teknoloji kullanma anlamında kalifiyeleşmiş, ancak tek boyutlu düşünen yalıtılmış üretim süreci ve emeğe yabancılaşması artmış yeni bir insana doğru gitmektedir.

Kapitalizmin gelişmesi emeği hiçbir zaman bireyin tek başına bağımsız ekonomik bir birim haline gelecek biçimde, geliştirmemektedir. Aksine yüksek teknoloji kullanan, bir düğmeye basarak ne olduğunu bütünsel olarak kendisinin kavrayamadığı bir süreçte parçalanmış üretim sürecinde gittikçe zerreye dönüşen bir insan tipi ortaya çıkmaktadır.

Üretimde yalıtılmış insan tipini, medya ve kitle iletişim araçlarının inanılmaz ölçüde fantastikleşen programları, renklenen ekranın başına çekmektedir.

Cinselliğin sömürsünden şiddete, şiddetten bireysel çıkış yollarına götüren bir hayal dünyasına, insanı aptallaştıran yarışma programlarına kadar, bir dizi araçla bilinçler sulandırılmıştır.

Nitekim insanlığı kurtaracağı savlanan kapitalizm, İngiltere de 30 bin maden işçisinin işine son vererek, işçi haklarını, sendikaları budayarak kendini yenilemektedir.

Bu olgu şaşırtıcı değildir. Şaşırtıcı olan, kapitalist bir düzende, teknoloji gelişiminden aksinin beklenmesidir.

Günümüzde de her teknolojik devrimde olduğu gibi kimi temel sektörler önemini yitirecek, üretim sürecinin dışına itilecektir.

Bu gelişmede doğaldır. Ancak, görülmesi gereken nokta, bir yandan kimi üretim alanları daralırken yenileri de açılmasıdır.

İşgücününün meta, mal olması niteliği ise değişmemekte, işgü-

cünün niteliği değişmektedir. Sendikaların hazırlıklı olması gereken iki nokta da, burada belirginleşmektedir.

Sendikaların gelecekte, teknolojik gelişmenin yarattığı, artan işsizlik, kapanan işyerleri gibi sorunların sosyal maliyetini, sadece çalışanların sırtına yükleyecek, tek yanlı politikaların karşısında, işsizlik sigortasından, iş saatlerinin düşürülmesine kadar uzanan bir dizi politikaları beklemeksizin devreye sokmalıdır. Bu anlamda;

-Ücretler artırılıp, fazla mesai gibi, sömürünün uzatılması biçimleri sınırlanıp, istihdam açılmalı,

-İş saatleri kısaltılmalı,

-İşsizlik sigortası mutlaka çıkartılmalı,

-Devletin çalışanların sırtında kaynak aktarıp yine çalışanları kapı dışarı etmesinin önüne geçilmelidir. Bir tek cümleyle söyleyebiliriz, sendikalar önümüzdeki on yıl içerisinde toplumsal yaşamın her alanında siyasi iktidarı etkileyecek, zorlayacak projelerle mücadeleye hazırlanıp, demokratik kitle örgütü misyonlarına sahip çıkmalıdır.

Herşeyden önce ise, kendi içlerine sinen demokrasi korkusundan kurtulmalı, sendika içi demokrasiyi yaşatarak, tüm üyeleriyle siyasal grev haklarını kullanmaları, artık tarihsel bir zorunluluktur.

Toplumun demokratikleştirilmesi, devletin demokratik bir yapılanmasının kurulması, çalışanların gerçek anlamda ülkenin kaderinde söz sahibi olabilmeleri, bugünkü mücadelelere bağlıdır.

DİPNOTLAR

- (1) Yıldırım Koç Sendika Nedir? S.36
- (2) Petrol-İş 1991 Yılığ
- (3) 2000'E Doğru Dergisi 14.10.1992
- (4) 20.4.1992 tarihli Cumhuriyet Gazetesi
- (5) Yeni Sendikal Anlayış ve Temel Yaklaşımlarımız S.11 Otomobil-İş
- (6) D.İ.E. aktaran Kristal-İş İşte Gerçekler S. 5-6
- (7) D.İ.E. aktaran Kristal-İş İşte Gerçekler S. 5-6
- (8) D.İ.E. aktaran Kristal-İş İşte Gerçekler S. 5-6
- (9) Kristal-İş Gelir Dağılımı ve Ücretleri 1991- S. 20
- (10) Kristal-İş Gelir Dağılımı ve Ücretleri 1991- S. 20
- (11) Kristal-İş Gelir Dağılımı ve Ücretleri 1991- S. 20
- (12) Prof.Dr. Salih Sanver Vergi Reformları 19 Ekim 1992 Cumhuriyet
- (13) Cumhuriyet Gazetesi 4 Temmuz 1992
- (14) Kristal-İş Vergiler ve Kesintiler S. 25-26
- (15) Mustafa Bozoğlu. Ekonomik Demokrasi ve Devletçilik ve Kamu İktisadi Teşekküllerinin Yeniden Yapılanması - SEKA Dergisi Temmuz - Ağustos 1992.
- (16) Doç. Dr. Erinç Yeldan Türk Yapısal Uyum Sürecinde İktisadi Artığın Yararlanması Kaynak Aktarımı (Ankara 1992) İktisat İşletme Finans Dergisi S.78 Eylül 1992.
- (17) Age
- (18) Alparslan Işıklı Sendikalar ve Siyaset S.8
- (19) Alparslan Işıklı Sendikalar ve Siyaset S.8
- (20) M.Özveri Demokrasi İşçi Hakları ve Yasalar S.48
- (21) Alparslan Işıklı Sendikalar ve Siyaset S.9
- (22) Bkz. TISK İş Kanununda Yapılması Düşünülen Değişikliklerin Türk Sanayine Etkileri Semineri 12-13 Mart 1992 TISK Yayınları
- (23) Doç. Dr. Erinç Yeldan Türk Yapısal Uyum Sürecinde İktisadi Artığın Yararlanması Kaynak Aktarımı (Ankara 1992) İktisat İşletme Finans Dergisi S.78 Eylül 1992.
- (24) Doç. Dr. Çoşkun Can Aktan Politik Yozlaşma ve Kleptokrasi 1980-1990 Türkiye Deneyimi S. 39-49